

ในแง่การสร้างงานประติมากรรมสำหรับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย จึงเป็นกรณีตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอาจารย์ศิลปินในแง่ของครูและผู้นำทางศิลปะ เวลาอาจจะขมายความออกไปได้ว่า ประวัติศาสตร์การสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยก็ดูจะสะท้อนชะตากรรมของประชาธิปไตยในประเทศไทยได้ดี เท่ากับชะตากรรมของสถาบันการศึกษาที่ท่านสร้างมา

สำหรับในระบอบคณาธิปไตยเหมือนว่า เจตนา นาควัชร จะเจตนาสร้างความกำกวมมากกว่าที่จะแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้ก่อนที่จะพิจารณาประโยคคณาธิปไตยที่จะต้องพิจารณาประการแรกก็คือหน้าที่ของผู้วิจารณ์ที่ต้องพิจารณาว่า การเผชิญหน้ากับ "ความจริง" นั้นจากแง่มุมของประวัติศาสตร์แล้วผู้ที่มาทีหลังก็ต้องเผชิญกับปัญหาของ "ความจริงในประวัติศาสตร์" เสียมากกว่า เพราะประวัติศาสตร์นั้นก็หลีกเลี่ยงการตีความไปไม่พ้น จากจุดนี้ทำให้พิจารณาต่อไปว่า อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยของศิลปินสะท้อน "ชะตากรรมของประชาธิปไตย" และ "ชะตากรรมของสถาบันการศึกษา" ตามที่เจตนากล่าวไว้นั้นคงจะต้องพิจารณา "ชะตากรรมของประชาธิปไตยไทยเป็นอย่างไร" ในที่นี้นัยยะของเจตนาปรารถนถึงการล้มลบลูกคณาธิปไตยตั้งแต่เริ่มต้นประชาธิปไตยมาจนถึงอย่างน้อยที่สุดก็เป็นช่วงพุทธทศมิศ รัฐธรรมนูญในอดีตที่ถูกทลายในเผด็จการของจอมพลถนอม กวฮองถาวร ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจะบอกการเมืองของไทยมีการรัฐประหารมาหลายครั้ง พร้อมกับมีการปกครองโดยเผด็จการทหารและพลเรือนในช่วงต่างๆ เป็นเวลาช้านาน นี่เป็นสิ่งที่ไม่น่าจะต้องกล่าวอะไรมาก เมื่อเป็นดังนั้นประโยคต่อมาเมื่อพูดถึงสถาบันการศึกษาที่ดีเลิศ พิศุทธิ์ สร้างขึ้นมาก็น่าจะมีนัยยะอย่างเดียวกัน

ในแง่นี้จะขมายความต่อไปแบบที่เจตนากล่าวไว้ก็คงจะกล่าวได้ว่าชะตากรรมของการวิจารณ์ก็คงจะมีสภาพที่ไม่แตกต่างกันนัก เพราะการดำรงอยู่ในโลกนี้ความเป็นมนุษย์มีแต่ข้อจำกัด เสรีภาพเป็นแรงปรารถนาของมนุษย์ ถ้าจะแปลตามคำพูดของ Immanuel Kant ที่ถือได้ว่าเป็นหลักการสำคัญของยุคภูมิธรรมก็คือ *Sapere Aude* อันเป็นสิ่งที่ Kant รับมาจากกวี Horace อันหมายถึง Dare to know ให้มาเป็น Dare to critique นั้นก็น่าจะเป็นเรื่องของแรงปรารถนามากกว่าที่จะเป็นสภาวะของการดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ การสร้างความสมบูรณ์จึงต้องดำเนินต่อไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้วิจารณ์เองอย่างน้อยที่สุดก็จะต้องยอมรับว่าไม่มีสิ่งที่ Kant เรียกว่าองค์อย่างใด เพราะแม้แต่การวิจารณ์งานเขียนเรื่องศิลปะของตนเอง (ทแนท วงศ์ยานนาวา) ที่ถูกรวมเอาไว้ในที่นี้ก็ต้องให้ความกล้าอย่างมากและผู้เขียนเองก็ไม่มี ความกล้าขนาดนั้น เพราะอย่างน้อยที่สุดผู้เขียนก็ไม่สามารถเห็นลูกตาตนเองได้โดยไม่ต้องการ "กระจก" นี่เป็นเพียงความขมายที่พุ่งเป้าไปสู่อนาคต แต่อนาคตเป็นสิ่งที่ดำเนินไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ความเห็นของผู้ประเมินต่อผลการวิจัยใน 4 สาขา โครงการการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

สาขาศิลปะการละคร

ผู้ประเมิน : อาจารย์ ดร.จิพร วิทยศักดิ์พันธุ์

โครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย” เป็นโครงการในอุดมคติของคนรักงานศิลปะทั้งทางด้านวรรณศิลป์ สังคีตศิลป์ ทัศนศิลป์ และศิลปะการละคร เพราะนอกจากจะเป็นการต่อยอดคุณค่าของงานศิลปะแล้ว ยังเปิดมิติใหม่ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจารณ์งานศิลปะอีกด้วย การวิจารณ์ตามคำนิยามที่ระบุไว้ในเอกสารโครงการวิจัยมิใช่แค่การแสดงความคิดเห็นว่าผู้เสพชอบหรือไม่ชอบงานศิลปะเท่านั้น แต่เป็นการถกเถียงถึงความหมาย คุณค่าของตัวงาน รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับชีวิตและสังคม เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อให้การสร้างสรรค์นี้ทำหน้าที่จรรโลงสังคมและมนุษยชาติ

โจทย์นี้ค่อนข้างยากสำหรับสังคมไทยที่งานศิลปะการละครในอดีตมักถูกสร้างขึ้นมารับใช้วัดกับวังเสียเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งคนไทยก็ไม่คุ้นกับวัฒนธรรมการวิจารณ์ แม้เมื่อคนไทยรับขนบการสร้างงานแบบตะวันตก แต่มีใช้ว่าจะสามารถรับขนบการวิจารณ์มาได้โดยไม่ขัดแย้งกับฐานวัฒนธรรมเดิม จึงน่าสนใจที่จะค้นหาคำตอบว่าคนไทยรับวัฒนธรรมการวิจารณ์มาตั้งแต่เมื่อใด มีพัฒนาการอย่างไร และเราจะสร้างวัฒนธรรมการวิจารณ์ได้จริงหรือ คนจำนวนหนึ่งจึงเฝ้ารอคอยว่าผลงานวิจัยนี้จะเพิ่มเติมความเข้าใจด้านประวัติและพัฒนาการการวิจารณ์ในสังคมไทย และอธิบายถึงสัมพันธภาพระหว่างผู้ผลิตงานศิลปะ ผู้วิจารณ์ และผู้เสพ ตลอดจนบทบาทของการวิจารณ์ต่อการพัฒนางานด้านศิลปะการละคร แต่คนจำนวนนั้นคงต้องผิดหวัง เพราะสิ่งที่อยากทราบมิใช่เป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย อย่างไรก็ตามการจะวิจารณ์ว่างานวิจัยล้มเหลวเพราะไม่นำเสนอสิ่งที่คนคาดหวังก็ย่อมไม่เป็นธรรมต่อคณะผู้วิจัย ด้วยผู้วิจัยย่อมมีสิทธิในการกำหนดกรอบการทำงานตามที่พิจารณาว่าเหมาะสมตามศักยภาพที่มีอยู่ ดังนั้นเพื่อให้การวิจารณ์เป็นบ่อเกิดแห่งพลังทางปัญญา ผู้วิจารณ์ขอประเมินโดยคิดตามกรอบของวัตถุประสงค์ของการวิจัยส่วนหนึ่ง และขออนุญาตคิดต่อรวมทั้งคิดต่างจากคณะผู้วิจัยในบางประเด็น เพื่อให้คนรุ่นหลังมีทางเลือกเพิ่มขึ้นในการทำงานเสริมต่อองค์ความรู้ที่คณะผู้วิจัยได้เริ่มต้นไว้

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยสาขาศิลปะการละครที่ระบุไว้มี ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านการวิจารณ์และพัฒนาวิธีการในการวิจารณ์
๒. สร้างความเชี่ยวชาญในการวิจารณ์ให้แก่กลุ่มต่างๆ
๓. สร้างเครือข่ายระหว่างผู้วิจารณ์ ศิลปิน ผู้สร้างสรรค์ และมหาชนผู้รักงานศิลปะ

๔. ใช้การวิจารณ์ละครในการเสริมสร้างพลังทางปัญญาและวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ ให้แก่สังคมร่วมสมัย

พิจารณาจากวัตถุประสงค์แล้ว หลายคนคงเห็นพ้องต้องกันว่าโครงการวิจัยนี้ได้ตั้งความปรารถนาไว้สูงมากที่จะทำภารกิจอันยิ่งใหญ่ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาเพียง ๓ ปี อันเนื่องมาจากข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงปัญหาอุปสรรคดังกล่าวไว้ในรายงานแล้ว อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากผลงานทั้งปริมาณเอกสารที่ได้รับและเนื้อหาที่แจกแจงไว้ในเอกสารสรุป ก็ต้องขอแสดงความชื่นชมในความอุตสาหะและความมุ่งมั่นของคณะผู้วิจัยที่พยายามจะเดินตามกรอบของวัตถุประสงค์ที่วางไว้ อีกทั้งพยายามที่จะปรับตามข้อเสนอแนะจากที่มีผู้วิจารณ์ไว้ในปีก่อนๆ เพื่อให้ผลงานออกมามีความลุ่มลึก รอบด้าน แม้ว่าแนวทางทั้งสองค่อนข้างจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะแนวทางหนึ่งคือการแสวงหาผลงานวิจารณ์ที่มีคุณภาพ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่าง แต่อีกแนวทางหนึ่งอยากเห็นผลงานที่เป็นตัวแทนของประวัติและพัฒนาการการวิจารณ์ละครในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ผลงานที่ชี้ชัดถึงความมานะพยายามของคณะผู้วิจัยซึ่งได้พยายามสร้างองค์ความรู้ด้านการวิจารณ์นั้น พอสรุปได้ดังนี้

๑. ความพยายามที่จะสืบค้นและศึกษาเอกสารทั้งเก่าและใหม่ที่ครอบคลุมระยะเวลานานถึง ๗๕ ปี ย่อมหมายถึงจำนวนเวลาที่ต้องทุ่มเทค้นคว้าและอ่านงานในปริมาณมหาศาลเพื่อให้ได้ภาพของพัฒนาการของสังคมไทยและของการวิจารณ์ศิลปะการละคร ซึ่งน่าเสียดายที่ได้สรุปไว้ค่อนข้างย่อในร่างบทวิเคราะห์สาขาศิลปะการละครเหมือนเป็นเพียงแผนที่ทางความคิดให้ผู้สนใจอ่านระดับความรู้

อันที่จริงคลังความรู้อันมหาศาลที่อยู่ในตัวของผู้วิจัยนี้มีนัยสำคัญทางประวัติ พัฒนาการ และบทบาทของการวิจารณ์ละครในเมืองไทยที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิจารณ์ละครไทยอย่างยิ่ง แม้ผู้วิจัยเองก็ยอมรับว่า “การวิจัยเอกสารทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงบทบาทสำคัญที่การวิจารณ์มีผลกระทบต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านการสร้างงาน ศิลปะการแสดง ด้านปรัชญาความคิด ด้านการเมืองการปกครอง และด้านสังคม ตลอดจนเป็นการกระตุ้นให้เกิดสำนึกทางจริยธรรมสำหรับคนในสังคม”

ในอนาคตหากผู้วิจัยมีเวลาและโอกาสที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจดังกล่าวออกมาในรูปงานวิจัยเชิงสังเคราะห์ ก็จะเป็นคุณูปการอันใหญ่หลวงต่อวงวิชาการด้านศิลปะการละคร โดยอาจมีการจัดแบ่งกรอบเวลาของการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเมืองและวัฒนธรรม เพื่อจะได้เห็นพลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างการวิจารณ์และสังคมได้ชัดเจนขึ้น

๒. การคัดเลือกกลั่นกรองสรรนิพนธ์ขึ้นมาชุดหนึ่งจำนวน ๕๐ ชิ้น เพื่อให้เป็นงานวิจารณ์ “แบบอย่าง” แก่ผู้สนใจ การคัดเลือกนี้เดินตามกรอบของวัตถุประสงค์ เพื่อสร้าง “ต้นแบบ” ของบทวิจารณ์ที่มีคุณภาพให้ผู้สนใจเรียนรู้ และสามารถฝึกฝนการเขียนตามแนวของต้นแบบที่ยกมาเป็นตัวอย่าง แนวทางนี้ทำให้คณะผู้วิจัยต้องอ่านงานจำนวนมากอีกชุดหนึ่งเพื่อเพิน

หาบทวิจารณ์ที่มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ และการคัดเลือกก็มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลาเพื่อให้ได้งานที่คณะผู้วิจัยคิดว่าเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นแบบอย่างแก่ผู้สนใจเขียนงานวิจารณ์ ผลก็คืองานวิจารณ์ในภาษาไทยมีคุณภาพไม่ถึงจึงต้องเลือกบทวิจารณ์จากภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมให้ครบ ๕๐ ชิ้น รวมผลงานภาษาไทยทั้งสิ้น ๒๒ ชิ้น (บทวิจารณ์ ๑๗ ชิ้น บทความประเภทอื่นๆ ๕ ชิ้น) ภาษาต่างประเทศ ๒๘ ชิ้น (บทวิจารณ์ ๑๔ ชิ้น บทความประเภทอื่นๆ ๑๔ ชิ้น)

ข้อดีของการคัดสรรนิพนธ์เช่นนี้คือ ได้งานที่มีคุณภาพตามจำนวนที่คณะผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ อันนับได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้สนใจใฝ่รู้ชนบทการเขียนบทวิจารณ์แบบตะวันตก แม้จะมีเสียงแย้งว่าแนวทางการคัดเลือกบทวิจารณ์สำหรับสรรนิพนธ์ทั้ง ๑๕ ข้อไม่มีที่ใดเลยที่ระบุว่าจะใช้เกณฑ์ตะวันตก แต่ข้อเท็จจริงที่หางานที่มีคุณภาพในภาษาไทยไม่ได้และต้องคัดสรรมาจากภาษาต่างประเทศก็ทำให้พออนุมานได้ว่าเกณฑ์ที่มีอยู่ในใจซึ่งไม่ได้เขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรคือ เกณฑ์คุณภาพตามที่ได้เรียนรู้มาจากองค์ความรู้ตะวันตก ที่คิดเช่นนี้เนื่องจากปฏิเสธไม่ได้ ว่าคณะผู้วิจัยได้ร่ำเรียนมาตามขนบนิยมตะวันตก ตำราต่างๆ ที่ว่าด้วยการวิจารณ์ก็มีแหล่งกำเนิดและมีพัฒนาการอยู่ในวงวิชาการตะวันตกทั้งสิ้น หากจะลบข้อสงสัยนี้ น่าจะสรุปเป็นแนวทางการวิจารณ์ที่ชี้ให้เห็นว่าได้มาอย่างไร เช่น สังเคราะห์มาจากบริบทสังคมไทยหรือสังเคราะห์แบบผสมผสานมาจากสำนักตะวันตก

อันที่จริงการเลือกที่จะใช้เกณฑ์ตะวันตกก็ไม่ใช่ว่าเรื่องผิด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองและประโยชน์ใช้สอย หากมีทัศนะว่าการวิจารณ์ของไทยควรพัฒนาไปข้างหน้าให้ทัดเทียมกับต่างประเทศ เราก็จำเป็นต้องเรียนรู้แบบอย่างจากเขา ใช้กฎเกณฑ์กติกาของเขา แต่ต้องระวังไม่ให้ตกอยู่ในกับดักว่าสิ่งที่เราหยิบยืมมาอาจเป็นค่านิยมหรือกติกาที่หยุดนิ่งอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่ง ในขณะที่ความเป็นจริง สังคมตะวันตกเองก็มีการสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ใหม่ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง

โดยส่วนตัวแล้วผู้วิจารณ์เองชื่นชมความพยายามในการแสวงหาบทวิจารณ์เพราะได้มีโอกาสเห็นงานดีๆ หลากหลายรูปแบบ สร้างความเพลิดเพลินในการเปรียบเทียบเนื้อหา สลีลา และได้เรียนรู้ถึงบริบทวัฒนธรรมของบทวิจารณ์นั้นๆ อย่างไรก็ตาม อดจะคิดเล่นๆ ขึ้นมาไม่ได้ว่าจำเป็นแค่ไหนที่เราต้องคิดอย่างฝรั่ง เขียนอย่างฝรั่ง แล้วจึงจะเกิดพลังทางปัญญา หากจะคิดอย่างไทย เขียนอย่างไทย เราจะพัฒนาได้ไหม จะเกิดพลังทางปัญญาหรือไม่ ขอท้าทายให้นักวิจัยลองหยิบคำถามนี้มาค้นหาคำตอบไป

ต้องยอมรับว่าสรรนิพนธ์ที่เลือกมาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นการเลือกที่ไม่เกาะเกี่ยวกับมิติของกาลเวลาและบริบททางสังคม ด้วยมุ่งแสวงหาคุณลักษณะในอุดมคติตามที่ตั้งเจตนารมย์ไว้ แนวทางนี้ค่อนข้างสนับสนุนความเชื่อที่ว่า การวิจารณ์ที่ดี (เหมือนกับงานศิลปะที่ดี) มีลักษณะที่เป็นสากลและเบ็ดเสร็จในตัวของมันเอง (universal and autonomous) อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ก็ถูกท้วงติงและโต้แย้งมาแล้วในโลกตะวันตก ทำให้เกิดข้อสรุปชุดใหม่ขึ้นมาท้าทายว่างานศิลปะ (ซึ่งรวมถึงงานวิจารณ์เช่นกัน) มิใช่มีมาตรฐานเดียว แต่ผูกพันอยู่กับมิติของกาลเวลาและบริบททางสังคมอย่างแยกไม่ออก ชนเผ่าในทวีปแอฟริกาจึงไม่ควรถูกตัดสิน

ว่าเป็นคนป่าเถื่อน (primitive) ตามบรรทัดฐานของเกณฑ์ศิลปะตะวันตก แต่เขามีศิลปะตามกฎเกณฑ์กติกาของตนเอง ผู้วิจารณ์จึงควรเข้าใจกฎกติกาของชนเผ่าในทวีปแอฟริกาในเวลานั้น และ วัฒนธรรมขณะนั้น

ในแต่ละวันตกเอง แนวคิดว่าด้วยความงามของละครเวทีในแต่ละยุคก็แตกต่างกัน บทบาทของนักวิจารณ์ก็มีพัฒนาการที่ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม นักวิจารณ์ที่ต้องการผลักดันให้เกิดละครแนวคล้ายจริงช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ ย่อมเขียนงานที่มีลักษณะแตกต่างจากนักวิจารณ์ในยุคที่ละครมีลักษณะเป็นธุรกิจสูง และแตกต่างจากการเขียนงานป้อนสื่อหนังสือพิมพ์รายวัน และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

การหาบรรทัดฐานที่ไม่เกาะเกี่ยวกับกาลเวลาและ บริบททางสังคมจึงเป็นลักษณะจงใจ (arbitrary) มากไปและไม่เอื้อต่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจารณ์ในฐานะเป็นเวทีปะทะสังสรรค์ทางความคิดที่มีปัจจัยแวดล้อมมากมายมหาศาล

สรณิพนธ์จะได้ประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้ที่มิถุนีหลังในเรื่องประวัติและพัฒนาการละครของไทยและตะวันตกมาพอ หรือมีพื้นฐานข้อเขียน มีเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความพิศวงงงงวย และก็อาจจะเกิดการเลียนแบบแนวการเขียนแบบเถรตรงว่าการวิจารณ์ที่ดีควรเป็นแบบใดแบบหนึ่งที่เราเลือกมานำเสนอ

ในบริบทสังคมไทยเอง ละครไทยแต่เดิมก็มีกฎกติกาและพัฒนาการที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากละครเวทีตะวันตกที่เริ่มขยายอิทธิพลหลังปี ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ขาเบที่แตกต่างทำให้เกิดช่องว่างของคนดูและผู้วิจารณ์ละครไทยและละครเวที รอยต่อตรงนี้หากมีการศึกษาที่เป็นระบบโดยยึดโยงอยู่กับมิติของเวลาและบริบททางสังคม ย่อมให้ภาพน่าสนใจว่าเกิดอะไรขึ้นกับวงการศิลปะการละครของไทยทั้งในแง่พัฒนาการการละครและการวิจารณ์

เมื่อวิจารณ์การเลือกสรณิพนธ์เชิงโครงสร้างแล้วก็จะขอไม่วิจารณ์รายชื่อบทเพราะจะซ้ำซ้อน แต่จะขออนุญาตยกตัวอย่างเฉพาะงานบางชิ้นที่น่าสนใจมาอภิปราย

บทคัดสรรที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านมากที่สุดคือ "สภาวะแห่งการวิจารณ์" โดย Murray Bramwell แม้จะเป็นงานที่พูดถึงสถานการณ์ในประเทศออสเตรเลียและเปรียบเทียบกับสถานการณ์ในประเทศสหรัฐอเมริกาประปราย แต่นับเป็นงานวิเคราะห์วิจารณ์เชิงโครงสร้างที่ดีให้เห็นถึงลักษณะของละครเวทีที่ต่างจากศิลปะและการบันเทิงประเภทอื่นๆ เป็นงานที่วิพากษ์จุดอ่อนจุดแข็งของกระบวนการทำละครและการวิจารณ์ละครเวทีตะวันตกที่ช่วยให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจ เกิดความตื่นตัวและมีความตระหนัก และท้ายที่สุดเกิดความเท่าทัน

สรณิพนธ์บทนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่ละครผูกอยู่กับเวลาและสถานที่ ทำให้ประสบการณ์การดูละครที่ให้ความประทับใจผู้ชมในแต่ละวันแต่ละรอบไม่เหมือนกัน และไม่สามารถถ่ายทอดผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างครบถ้วน จึงทำให้การวิจารณ์กลายเป็นหลักฐานของการแสดงที่มีค่าสำคัญยิ่ง อย่างไรก็ดีตาม บทวิจารณ์ก็มีลักษณะเฉพาะ และมีเงื่อนไขที่ซับซ้อน โดยเฉพาะในสังคมบริโภคนิยมที่ละครกลายเป็นธุรกิจ นักวิจารณ์อาจถูกป้อนด้วยอารมณ์สินจ้างหลอกล่อในรูปแบบ ๖ มไปถึงการแสวงหาผลประโยชน์เชิงการค้าจากการวิจารณ์ของผู้ทำละคร

ทำให้ผู้อ่านต้องวิเคราะห์บทวิจารณ์อย่างเท่าทันเพื่อให้ได้เนื้อหาการประเมินที่ตรงไปตรงมาเป็นธรรม และปราศจากอคติ

นอกจากนี้ Murray Bramwell ยังวิเคราะห์สื่อที่จะเป็นตัวกลางนำบทวิจารณ์ไปถึงผู้อ่านว่ามีทั้งสื่อคุณภาพ สื่อเพื่อความบันเทิง และสื่อธุรกิจ แต่ละสื่อมีลักษณะเฉพาะที่สร้างปัญหาให้กับบทวิจารณ์ได้ เช่น พื้นที่จำกัดของหนังสือพิมพ์รายวันทำให้บทวิจารณ์ถูกตัดทอนหรือตัดต่อจนขาดวิน เลียความ เลียเอกภาพ บางครั้งก็มีการพาดหัวเพื่อสร้างจุดเร้าใจจนกลายเป็นการสร้างบาดแผลให้กับคนทำละครและรอยร้าวระหว่างคนทำละครและคนวิจารณ์

ผู้เขียนเน้นว่า ประชาคมศิลปะและประชาคมนักวิชาการต้องช่วยกันเพื่อสร้างวัฒนธรรมการอ่านและสร้างจุดการแลกเปลี่ยนการวิจารณ์ที่ยั่งยืน ผู้วิจารณ์ต้องมีความรอบรู้และมีทัศนะที่หลากหลาย เปิดรับแนวคิดใหม่ๆ และสามารถมองทุกส่วนอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ต้องทำงานด้วยความจริงใจ เปิดเผย ไม่ใช่ทำงานเพื่อเอาใจคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

ผู้อ่านบทวิจารณ์ก็ต้องมีความตระหนักว่าผู้เขียนบทวิจารณ์ เขียนในเงื่อนไขอะไร บทวิจารณ์นั้นตีพิมพ์ในสิ่งพิมพ์หรือสื่ออะไร สิ่งพิมพ์หรือสื่อนั้นๆ มีข้อจำกัดอย่างไร

ข้อเสนอของ Bramwell มีความตระหนักถึงความซับซ้อน หลากหลายของปัจจัยต่างๆ ที่แวดล้อมการวิจารณ์ และเชื่อมโยงกับบริบทของเวลาและสังคมวัฒนธรรม ทำให้งานชิ้นนี้มีความรอบด้าน ลุ่มลึก และชี้แนวทางการวิจารณ์ที่ดีให้กับผู้วิจารณ์และผู้อ่าน

แต่ไหนๆ ก็สร้างทฤษฎีจากแผ่นดินแม่แล้ว แทนที่จะฟังงานเขียนของนักเขียนชาวต่างประเทศ ก็น่าจะประมวลสรุปแนวทางการวิจารณ์ละครที่เป็นบรรทัดฐานสำหรับสังคมไทยให้เป็นคู่มือหรือตำราของทั้งนักเรียนนักศึกษาและผู้สนใจ ก็จะเป็นคุณูปการอันใหญ่หลวงมากขึ้นไปอีก

บทสรณิพนธ์ที่เป็นผลงานของคนไทย และแสดงให้เห็นถึงการยึดโยงอยู่กับกาลเวลาและบริบททางสังคมอย่างแยกไม่ออกชิ้นหนึ่งก็คือ “สวัสดิ์ - ละครใน” ของสมภพ จันทรประภา ผู้วิจารณ์ได้เปรียบเทียบละครในขนานแท้ดั้งเดิมของหลวงกับละครในของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบละครประเภทเดียวกันที่น่าเสนอห่างกันถึง ๓๗ ปี ยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ผู้จัดทำละครก็เป็นคนละกลุ่ม ผู้ดูก็มีความคาดหวังต่างกันออกไป

ผู้วิจารณ์ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีความรอบรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับความเป็นมาและขนบนิยมของละครใน รู้ว่าคนสมัยโบราณสนใจดูทำรำที่งดงามและชื่นชมเพลงไพเราะ แต่คนยุคสมัยใหม่ต้องการความฉับไวและความสมจริงมากขึ้น ผู้วิจารณ์สามารถระบุความแตกต่างของการนำเสนอละครทั้งสองครั้งได้อย่างละเอียดลออทั้งในแง่บทร้องและทำรำ อีกทั้งยังประเมินคุณค่าว่าเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและบริบทของสังคมหรือไม่ ผู้เขียนกล่าววิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาว่าอะไรที่ปรับแล้วรวดเร็วทันใจคนดู อะไรที่ปรับแล้วยังไม่ดีพอ หรืออะไรที่ปรับแล้วเสียหายเพราะทำให้เปลี่ยนนิสัยตัวละครไปเลย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์ยังมีลักษณะอ่อนน้อมต่อมตัวแบบไทยๆ ที่ไม่อาจคิดว่าเป็นผู้รู้ และยังขอภัยหากผู้ถูกวิจารณ์จะโกรธซึ่ง เพราะที่ "พูดนี้ก็ตามประสาคนดู ถ้าท่านโกรธ ก็ กราบ" ซึ่งสะท้อนขนบของการวิจารณ์แบบไทยที่แตกต่างจากขนบของตะวันตกที่ชัดเจน ประการหนึ่ง แต่ความอ่อนน้อมถ่อมตนและความเกรงใจนั้นก็มิใช่อุปสรรคที่ทำให้ผู้วิจารณ์ไม่ กล้าพูดตรงไปตรงมา

ผลงานภาษาไทยอีกชิ้นหนึ่งที่อยากหยิบยกมาอภิปรายได้แก่ "คือผู้ภักดี... ทางอันแจ่มใสของละครเวทีไทย" ของเจตนา นาควัชระ ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นปรมาจารย์ของการวิจารณ์ในเมืองไทย งานของท่านผู้นี้มีมากขึ้นและถือเป็นงานวิจารณ์ที่ทรงคุณค่าเพราะกอบปรึ่ไปด้วยความลุ่มลึกและรอบด้าน เพราะผู้วิจารณ์มีความรอบรู้ทั้งด้านปรัชญา ศิลปะ และวรรณคดี ทั้งไทยและต่างประเทศ สามารถนำความรู้มาสังเคราะห์ เปรียบเทียบ ส่องทางให้แก่กันและกันเป็นอย่างดี

มีเหตุผลบางประการที่สนับสนุนว่า เจตนา นาควัชระคือผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะวิจารณ์ละครเรื่องนี้ ประการแรกคือ ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานทางทฤษฎีการละคร แต่ชอบดูละครเพราะใจรัก อาจารย์คิดว่าละครเรื่องนี้ดยาก และอาจเหมาะเอาว่าละครเรื่องนี้ไม่มีความเป็นละครเอาเสียเลย

ประการที่สอง สำหรับผู้ที่มีพื้นฐานทางการละครมาบ้าง แต่คุ้นเคยกับละครแนวคล้ายจริงและการแสดงในแนวของสตานิสลาฟสกี (Stanislavsky) ก็จะมีความเห็นว่ละครเรื่องนี้เป็นละครที่ขาดความต่อเนื่อง ขาดการดึงให้คนดูมีอารมณ์ร่วม ดีไม่ดีอาจวิจารณ์เลยเถิดไปว่าทฤษฎีของเบรคชท์พูดได้แต่ทำไม่ได้ ซึ่งทั้งหมดนี้ย่อมไม่เป็นธรรมกับคำรณ คุณะติลก ผู้เขียนบทและผู้กำกับการแสดง ที่จงใจหยิบยืมเทคนิคการทำให้แปลก (Verfremdung) ของละครแนวเอพิคของแบร์ทอลท์ เบรคชท์ มาใช้เพื่อนำเสนอชีวประวัติของนายปรีดี พนมยงค์ บุคคลสำคัญของไทยที่คนไทยจำนวนมากรู้จักแต่ชื่อ และรู้เหตุการณ์บางส่วนเลี้ยวผ่านเอกสารราชการ ตำราประวัติศาสตร์ และหนังสือที่เขียนโดยคนรอบข้างที่มีทัศนคติทั้งบวกและลบ การทำให้คนดูรู้จักบุคคลท่านนี้อย่างรอบด้านภายใต้เงื่อนไขของบริบททางสังคมการเมืองอันซับซ้อน ย่อมต้องปลูกให้คนดูตื่นขึ้นมารับรู้ข้อเท็จจริงและขบคิดตาม คำรณได้ใช้เทคนิคการทำให้แปลกทั้งของไทยและต่างประเทศเพื่อทำให้คนดูรู้สึกสะอึดและหยุดคิดอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับละคร และคิดต่อเพื่อหาทางออกให้กับประเด็นปัญหาที่เสนอในละครพร้อมกับนำข้อคิดย้อนมาสอนใจตนเอง

ในเมืองไทย ผู้ที่จริงจังและเข้าใจเบรคชท์อย่างถ่องแท้คงไม่มีใครเกินเจตนา นาควัชร จึงไม่แปลกที่เจตนาหยิบเรื่องนี้มาวิเคราะห์วิจารณ์อย่างถึงแก่นด้วยความประทับใจ ที่เห็นคนทำละครในเมืองไทยเข้าใจแนวคิดของเบรคชท์ สามารถหยิบยืมมาใช้อย่างชาญฉลาดและเหมาะสม จนไม่รู้สึกขัดเขินเพราะรู้ว่าเขาจะใช้ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

ความประทับใจของผู้วิจารณ์ที่รอบรู้อาจมีใช่เรื่องของปัจเจก แต่เป็นเรื่องของการให้กำลังใจและชื่นชมระหว่างผู้ทำละคร และผู้วิจารณ์ที่มีพื้นฐานและผ่านการกล่อมเกลาเข้าถึงศิลปะในบรรทัดฐานที่ใกล้เคียงกัน (อย่างน้อยก็ในเรื่องทฤษฎีของเบรคซท์) นอกจากนี้เจตนายังวิจารณ์ทั้งในแง่หลักการว่าละครที่ดีควรเป็น “เวทีแห่งสังขารม” ในแง่ทฤษฎี เทคนิคการนำเสนอ และ

ผลรวมของเรื่อง แม้ว่าเจตนาจะได้เขียนวิจารณ์ละครเรื่องนี้อีกครั้งด้วยเหตุผลว่าเพื่อความรอบด้านตามข้อท้วงติงของนักการละครท่านหนึ่ง และพยายามจะมองข้ออ่อนของละครให้มากขึ้น และลดความชื่นชมให้น้อยลง แต่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าประสบการณ์ในการดูละครแต่ละรอบไม่เหมือนกัน บทวิจารณ์จึงสะท้อนอารมณ์และทัศนคติของผู้วิจารณ์ในรอบนั้นๆ เป็นสำคัญ

มีงานของเจตนาที่เขียนเกี่ยวกับเบรคชท์อีกหลายบทที่แสดงความรอบรู้และมีการค้นคว้าวิจัยที่หนักแน่นกว้างขวางขึ้นนี้ เช่น **“ข้อยกเว้นและกฎเกณฑ์ : ละครเบรคชท์กับสังคมไทย”** แต่คนส่วนใหญ่เข้าถึงยากเนื่องจากมีลักษณะเป็นวิชาการและค่อนข้างยึดถือหลักฐานจากจดหมายโต้ตอบของนักการละครเยอรมันกับผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมเยอรมันในประเทศไทยขณะนั้น ทำให้เกิดจุดอ่อนดังที่ปาริชาติ จึงวิวัฒนาการชี้ให้เห็นว่าชาดมุ่มมองของฝ่ายนักแสดงและผู้กำกับไทย เมื่อเทียบกับงานวิจารณ์ชิ้นนี้ถือว่าการมองจากฐานคนทำและคนดูละครไทยมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

๓. ความมานะพยายามของคณะผู้วิจัยอีกประการหนึ่งก็คือ การจัดทำบทวิเคราะห์ของสรณิพนธ์แต่ละชิ้นเพื่ออธิบาย ขยายความ สร้างความเข้าใจ ให้ความรู้ เพิ่มมุมมอง ตลอดจนมีการประเมินคุณค่าบทวิจารณ์นั้นๆ ด้วย อันนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้อ่าน แม้ว่าลีลาการเขียนและความลุ่มลึกในการจับประเด็นยังมีความต่าง ขึ้นอยู่กับความรอบรู้และความเชี่ยวชาญของผู้เขียนบทวิเคราะห์แต่ละท่าน อย่างไรก็ตามอาจถือเป็นความปกติสำหรับโครงการวิจัยที่มีคณะผู้วิจัยจำนวนหลายคน ที่ต้องชมเชยคืองานหลายชิ้นของผู้วิจารณ์บางท่านมีพัฒนาการก้าวกระโดด อันแสดงถึงความใส่ใจที่จะค้นคว้าหาข้อมูลและปรับปรุงการเขียนของตนให้ดีขึ้น

หากจะให้วิจารณ์เพื่อการปรับปรุงงานชิ้นต่อไป ก็อยากเห็นบทวิเคราะห์ทุกชิ้นเป็นบทที่วิเคราะห์วิจารณ์บทสรณิพนธ์ โดยใช้ภูมิรู้มากเพียงพอที่จะสังเคราะห์บทวิจารณ์ต้นแบบอย่างรอบด้าน มากกว่าเป็นเพียงปฏิกิริยาตอบสนองว่าบทสรณิพนธ์มีจุดเด่นจุดด้อยตามทัศนะของผู้วิเคราะห์อย่างไร เพราะทัศนะเหล่านั้นอาจไม่เพียงพอจะเพิ่มความรู้ให้กับผู้อ่าน

บทวิเคราะห์สรณิพนธ์ของ Murray Bramwell โดยภัทร ด้านอุตรา เป็นตัวอย่างของการเขียนเชิงปฏิกิริยา ซึ่งค่อนข้างเขียนด้วยความรีบร้อน ทำให้ดูราบเรียบไป ไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของสรณิพนธ์ได้ลึกพอ ทำให้ข้ามประเด็นสำคัญไปหลายประเด็น เช่น การระบุว่าสรณิพนธ์ชิ้นนี้มีลักษณะบทวิจารณ์ที่ดี แทนที่จะพูดถึงความโดดเด่นในการที่สรณิพนธ์นี้พูดถึงสถานะที่จะก่อให้เกิดการวิจารณ์ที่ดี รอบด้าน และลุ่มลึก ทั้งๆ ที่ภัทร ด้านอุตราแปลบทสรณิพนธ์ด้วยตนเอง น่าเสียดายที่พอวิเคราะห์กลับเอ่ยถึงสิ่งที่ตนประทับใจบางประเด็นเท่านั้นเอง

ยังมีงานอีกหลายชิ้นที่มีลักษณะเป็นแค่ปฏิกิริยาสะท้อนจุดเด่นจุดด้อยของสรณิพนธ์ในทัศนะของผู้วิเคราะห์โดยไม่ได้นำข้อมูลมาสนับสนุนพอเพียง เช่น บทวิเคราะห์สรณิพนธ์ **“แม่ค้าสงคราม”** ของพรสรรค์ วัฒนางกูร โดยพจณีย์ จัตุรัสวิวัฒนา

งานบางชิ้นเขียนบทวิเคราะห์ได้น่าสนใจ ให้ข้อมูลที่มีการค้นคว้า ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน แต่ติดปัญหาว่า เชิงอรรถของบทวิเคราะห์ยาวไปจนเป็นอุปสรรคในการอ่าน เช่น บท

วิเคราะห์ ไททัส แอนโดรนิคส์ของสแตนลีย์ เวลส์ โดยปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์ และพจนีย์ นัตรชัยวิวัฒนา เชิงอรรถเกือบเต็มหน้ากระดาษนั้นแม้จะช่วยสร้างความเข้าใจให้กับคนที่ไม่เคยรู้เรื่องเกี่ยวกับละครเรื่องนี้มาก่อน แต่หากปรับไปอยู่ท้ายบทวิเคราะห์ น่าจะทำให้การอ่านสั้นไหลยิ่งขึ้น ในขณะที่เชิงอรรถในบทวิเคราะห์ “สวัสดิ์ – ละครใน” บางข้อสามารถปรับไปอยู่ในตัวบทได้เลย

บทวิเคราะห์บางบทมีการค้นคว้าทำการบ้านมาดี แต่ความคิดบางอย่างไม่ลงตัว ทำให้อาจเกิดคำถามได้ เช่น บทวิเคราะห์ของอดิสร จันทรสุข ที่วิจารณ์สรณิพนธ์เรื่อง “คือผู้ภักดิ์ ... ทางอันแจ่มใสของละครเวทีไทย” ว่าเป็นการวิจารณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงจุดยืนที่เด่นชัดของผู้วิจารณ์ต่อกระบวนการวิเคราะห์และวิจารณ์ละครเวทีอย่าง เป็นระบบและเป็นปัจเจก...” ปกติคำ ๒ คำนี้มักใช้เพื่อแสดงลักษณะที่แตกต่างกัน หากผู้วิจารณ์มีระบบแปลว่าได้ลดความเป็นปัจเจกลง โดยคำนึงถึงเหตุผลเป็นสำคัญ ในทางตรงข้าม ผู้วิจารณ์ที่ไม่ยึดตรรกะของเหตุผลที่เป็นระเบียบระบบอันพิสดารได้ ทำให้ผู้อ่านคล้อยตามได้ แต่ยืนยันที่จะยึดมั่นทาคติตามอารมณ์ความรู้สึกของตนเป็นหลัก ก็จะถูกมองว่าเป็นปัจเจก จุดนี้ผู้วิเคราะห์ไม่ได้ให้เหตุผลสนับสนุนเพียงพอว่าผู้วิจารณ์ใช้อารมณ์ส่วนตัวอย่างไร

ที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ขออนุญาตตั้งข้อสังเกตสำหรับการพิจารณาปรับปรุงหากมีเวลา

การเลือกบทวิจารณ์และการวิเคราะห์สรณิพนธ์นั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ วิจารณ์ญาณและความกล้าหาญทางวิชาการอย่างมาก ขอยกตัวอย่างบทวิจารณ์และบทวิเคราะห์ที่น่าสนใจ ๒ ชิ้น ที่แสดงความกล้าหาญทางวิชาการของทั้งผู้เขียนบทวิจารณ์และผู้เขียนบทวิเคราะห์

งานชิ้นแรกคือ ละครพันทาง “อันตราคณี” ผู้มาหลังกาลเวลา ของรัศมี เผ่าเหลืองทอง และ “แฮมเลต” หรือความล้มเหลวของอุดมศึกษาไทย ของเจตนา นาควัชร บทวิจารณ์ทั้งสองชิ้นวิเคราะห์โดยปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์ งานทั้งสองชิ้นมีจุดร่วมคือ ผลงานละครที่ถูกวิจารณ์ว่าเป็นการเอาละครตะวันตกมาแปลและดัดแปลงเพื่อนำเสนอในบริบทไทยโดยไม่เคารพต้นฉบับทำให้ความหมายคลาดเคลื่อน จะต่างกันเล็กน้อยตรงที่ว่า อันตราคณี นั้นจัดทำโดยคนฝีมือชั้นครูแล้วถูกนักวิจารณ์ระดับ “รุ่นลูกศิษย์” วิพากษ์ แต่ แฮมเลต นั้นจัดทำโดยคนที่เรียนทางด้านศิลปะการละครที่คว “รู้จริง” และถูกวิจารณ์โดยมือชั้นบรมครู แม้รายละเอียดของการวิจารณ์จะแตกต่างกัน แต่หลักใหญ่อยู่ตรงที่ผู้วิจารณ์ผลงานทั้งสองเห็นว่าการดัดแปลงนั้นเป็นการปรับเปลี่ยนแก่นหลักของเรื่อง เป็นการไม่เคารพต่องานเดิม ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลของทัศนะทางการเมืองในกรณี อันตราคณี หรือเป็นเหตุผลทางธุรกิจในการ์ตูน แฮมเลต

เหตุที่น่าสนใจเพราะงานทั้งสองชิ้นแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการวิจารณ์ละครแบบตะวันตกในสังคมไทย ซึ่งปกติมักไม่ค่อยมีให้เห็น เนื่องจากคนไทยไม่ค่อยทำกันเพราะเป็นการวิจารณ์ข้ามค่าย ซึ่งมักเสี่ยงต่อการโดนกล่าวหาว่าวิจารณ์โดยอคติ แต่ผู้วิจารณ์ทั้งสองท่านก็วิจารณ์โดยใช้หลักการ เหตุผล อรรถาธิบายอย่างชัดเจน ละเกียจถลอ เพื่อหวังให้เกิดความเข้าใจ

ใจในหมู่คนดู/คนอ่าน ตามทัศนะที่ตนเองมีความเชื่อมั่นว่าถูกต้อง ประเด็นว่าใครผิดใครถูกไม่สำคัญเท่ากับบทวิจารณ์นี้เป็นการเปิดเวทีการถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยเหตุผล โดยปราศจากความหวาดกลัวเรื่องอาวุโส เรื่องสถาบัน หรืออื่นๆ ที่ต้องขึ้นชมนผู้เขียนบทวิจารณ์ทั้งสองท่านเพราะวงการละครเมืองไทยค่อนข้างแคบ ทุกคนทำ คนดู คนวิจารณ์ ล้วนแต่ “เห็นๆ กัน” อยู่ทั้งสิ้น ถึงไม่รู้จักเป็นการส่วนตัว ก็รู้ว่าใครเป็นใคร การวิจารณ์ที่เน้น “ข้ออ่อน” ที่ควรปรับปรุงอย่างตรงไปตรงมา ย่อมก่อให้เกิดความไม่พอใจในส่วนของผู้อภิปรายได้ง่าย อันอาจลามไปถึงการมี “ศัตรู” เพิ่มขึ้น แต่ผู้วิจารณ์กลับกล้าหาญที่จะทำด้วยเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่ไม่อาจละเลยได้ด้วยเชื่อมั่นว่าการไม่เคารพในบทเดิมอาจทำให้ความงามหรือคุณค่าของงานเดิมสูญหายไป

ในส่วนของผู้วิเคราะห์ก็นับว่ากล้าหาญเช่นกันที่หยิบงานทั้งสองชิ้นขึ้นมาวิเคราะห์แบบฟันธง โดยใช้ตรรกของความเป็นเหตุเป็นผลมาอธิบายแม้จะเสี่ยงว่าอาจถูกจัดเข้ากลุ่มเข้าพวกด้วยอีกคน งาน *อันตรายนี้* ยิ่งน่าสนใจที่มีการนำคำตอบโต้ของผู้ผลิตงาน และจดหมายจากผู้อ่านมาลงเทียบเคียงให้เห็นการปะทะสังสรรค์ทางปัญญาที่มีนัยสำคัญเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หากมีบทวิจารณ์ของไทยทำนองนี้มากขึ้น การศึกษาวิจัยคงจะมีความแหลมคม น่าสนใจเพิ่มขึ้นอีก

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าการนำละครตะวันตกมาดัดแปลงเพื่อให้คนไทยดูมักมีปัญหา แม้จะไม่ใช้กรณีการจงใจดัดแปลงเพื่อเหตุผลทางการเมืองหรือทางธุรกิจ แต่ละครตะวันตกที่แฝงด้วยปรัชญาความคิดที่ไม่ใช่รากเหง้าของคนไทย ก็เหมือนการปลูกถ่ายทางวัฒนธรรม (cultural transplant) การที่จะให้คนไทยโดยทั่วไปเข้าใจถูกต้อง ลึกซึ้งและสามารถยืนหยัดข้อตรงต่อบทมักเป็นเรื่องยาก ซึ่งเป็นคนละกรณีกับการยืมเทคนิคฝรั่งมาสื่อความคิดแบบไทยที่มีตัวอย่างความสำเร็จให้เห็นอยู่บ้าง

บทสรณิพนธ์และบทวิเคราะห์อื่นๆ จำนวนมากที่มีได้เอ่ยถึงในบทวิจารณ์นี้ มิได้หมายความว่าความว่างงานเหล่านั้นเป็นงานที่ไม่ดีหรือไม่มีคุณภาพ แท้ที่จริงงานทุกชิ้นมีจุดเด่นที่น่าชื่นชมยกย่องแตกต่างกันออกไป แต่เนื่องจากไม่ได้อยู่ในกรอบที่ได้วิจารณ์ถึง จึงมิได้หยิบยกมาเป็นตัวอย่าง

๔. ความอดสาหัสในการจัดการสัมมนาเชิงวิชาการ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนทัศนะเกี่ยวกับการวิจารณ์ ตลอดจนกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการเขียนบทวิจารณ์ เป็นการทำงานที่ต้องทุ่มเท เตรียมการโดยคนจำนวนมาก ซึ่งการจัดกิจกรรมดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ ก็ต้องยกย่องว่ามีการวางแผนและการจัดการที่ดี ถ้ามองว่ากิจกรรมเหล่านี้เป็นกระบวนการนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ในสังคมไทย โครงการวิจัยนี้ก็ได้อาศัยโอกาส สร้างเวทีอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีข้อจำกัดเรื่องความถี่อยู่บ้าง และผู้เข้าร่วมกิจกรรมยังไม่ได้หันมาเขียนบทวิจารณ์กันมากพอ แต่ก็อนุมานได้ว่าโครงการนี้ก่อให้เกิดความตื่นตัวและสร้างแรงบันดาลใจในหมู่นักรุ่นใหม่ได้ระดับหนึ่ง แม้จะยังไม่สามารถถึงขั้นสร้างผู้เชี่ยวชาญ แต่ก็เป็นไปได้ว่ากำลังอยู่ในระหว่างช่วงการสั่งสมคุณภาพและรอวันผลิตงาน

ในอนาคต เท่าที่เห็นเด่นชัดคือ คณะผู้วิจัยเองได้สร้างงานวิจารณ์และบทความวิชาการจำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่ง่ายเลยในการต้องทำงานหลายอย่างไปพร้อมๆ กันทั้งค้นคว้าวิจัย ผลักดันกิจกรรม และเขียนงานวิจารณ์

จากกิจกรรมอันหลากหลายของโครงการวิจัยฯ ก็น่าจะเชื่อได้ว่าจะมีการสร้างเครือข่ายในหมู่นักวิชาการ นักวิจารณ์ ศิลปิน และผู้ปฏิบัติงานได้ระดับหนึ่ง แม้จะเป็นกลุ่มเล็กๆ แต่ก็หวังว่ากลุ่มเหล่านี้จะขยายตัวใหญ่ขึ้นในวันข้างหน้า

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อสุดท้ายที่จะใช้การวิจารณ์ละครในการเสริมสร้างพลังทางปัญญาและวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์แก่สังคมไทย อาจถือได้ว่าเป็นข้อที่ประหม่นยากที่สุดว่าประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน แต่ก็ยังเป็นข้อที่สมควรได้รับการสนับสนุนมากที่สุด วัตถุประสงค์ข้อนี้คงมาจากสมมุติฐานว่าพลังทางปัญญาของไทยยังไม่แข็งแกร่ง เข้าใจว่าเพราะคนไทยส่วนใหญ่อาจไม่ค่อยกล้าคิดแตกต่างไปจากผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา เนื่องจากโครงสร้างอำนาจแนวดิ่งของสังคมไทยได้สร้างแบบอย่างให้เห็นว่าการคิดต่างจาก “ผู้ใหญ่” เป็นความไม่ฉลาดเพราะอาจมีผลให้ไม่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ถ้าจะให้ปลอดภัยก็ต้องทำตามผู้ใหญ่ไว้ก่อน เข้าทำนอง “เดินตามผู้ใหญ่ หมาไม่กัด” ส่วนที่มองว่าคนไทยยังไม่มีวัฒนธรรมวิจารณ์มากพอเพราะคนไทยส่วนใหญ่อีกเช่นกันไม่ชอบแสดงออกหรือไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ชอบหรือไม่ชอบก็เก็บไว้ในใจ ทำนอง “พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง”

ในส่วนของผู้วิจารณ์แล้วคิดว่า วัตถุประสงค์ข้อนี้น่าจะเป็นวัตถุประสงค์หลักของโครงการวิจัยฯ นี้ เพราะการวิจารณ์ที่สร้างเสริมพลังทางปัญญาควรนำพาสังคมไทยให้ไปสู่สังคมที่ใช้ปัญญา มิใช่ใช้อำนาจในการปกครอง การกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ นอกจากจะทำให้ความคิดแตกหน่อ ปัญญาแตกฉานแล้ว ยังนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของศิลปะการแสดง และอาจนำไปสู่การพัฒนาสังคมด้านอื่นๆ ด้วย ซึ่งน่าจะส่งผลให้สังคมไทยมีความสัมพันธ์เชิงแนวระนาบมากขึ้น หากคนไทยกล้าคิด กล้าวิจารณ์ กล้าบอกว่าชอบ/ไม่ชอบอะไรด้วยเหตุผลอะไร คนเสพศิลปะก็จะเปลี่ยนจากผู้รับ/ผู้เสพงานอย่างยอมจำนนมาเป็นผู้ร่วมสร้างงานศิลปะ โดยสะท้อนความคิดกลับไปให้ผู้สร้างงานได้รับทราบ หรือกระตุ้นให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับงานนั้นๆ ในระยะยาววัฒนธรรมเช่นนี้น่าจะค่อยๆ หล่อหลอมให้คนมีความพร้อมที่จะวิพากษ์วิจารณ์กลไกของโครงสร้างอำนาจและเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมากขึ้น แทนที่จะเป็นฝ่ายถูกปกครองอยู่ฝ่ายเดียว

แม้ว่าโครงการวิจัยทางด้านศิลปะการละครอาจไม่ได้ผันไกลถึงเพียงนี้ เพราะได้พยายามทำให้ผันเป็นจริงหลายเรื่องแล้วก็ตาม แต่ก็เชื่อมั่นว่าสุดท้ายของความผันคือสังคมประชาธิปไตยที่ความใจกว้างและการยอมรับความเห็นต่างของผู้อื่นจะเป็นแนวทางปฏิบัติกระแสหลักของสังคมไทย ผู้วิจารณ์ตระหนักดีว่าการวิจารณ์ย่อมง่ายกว่าการลงมือกระทำเอง จึงขอแสดงความชื่นชม และขอให้กำลังใจแก่ท่านหัวหน้าโครงการและคณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าโครงการวิจัยนี้จะได้รับความสนับสนุนให้ทำงานต่อเนื่อง เพื่อจะได้มีโอกาสสานฝันที่ค้างอยู่ให้เสร็จสมบูรณ์ แม้ผลลัพธ์อาจมีข้อโต้แย้งว่าไม่ใช่ความจริงที่สมบูรณ์ แต่อย่างน้อยคณะผู้

วิจัยชุดนี้ได้ทำงานอย่างหนักเพื่อเสนอข้อเท็จจริงชุดหนึ่งในรูปขององค์ความรู้ที่เป็นระเบียบระบบเพื่อเป็นฐานให้นักวิจัยและผู้สนใจรุ่นหลังได้ใช้อ้างอิง ตรวจสอบ และคิดค้นต่อ หรือแม้กระทั่งรื้อเพื่อสร้างใหม่ ไม่ว่าจะนำไปใช้อย่างไร งานชิ้นนี้ก็ถือว่าเป็นคุณูปการที่สำคัญยิ่ง.

ความเห็นของผู้ประเมินต่อผลการวิจัย

โครงการการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย"

สาขาสังกัดหลักสูตร

ผู้ประเมิน : อาจารย์สตีเฟน วีตันเรือง

1. เกี่ยวกับเรื่องบรรณาธิการกิจ

- 1.1 มีค่าสะกดผิด คำผิด และการเว้นวรรคตอนผิดมาก ต้องได้วิพากษ์แก้ไข
- 1.2 ควรมีใส่บรรณานุกรมและเลขหน้าในบรรณานุกรมและบทส่งท้าย เพื่อให้การอ่านและการติดตามความต่อเนื่องกัน เพราะมีการอ้างถึงข้อมูลและความคิดที่ส่งมาตลอดเวลา
- 1.3 ควรระบุแหล่งที่มา รวมทั้งเดือนและปีที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ของบทวิจารณ์ในแต่ละบท เพราะนอกจากจะเพิ่มการอ้างอิงเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ ยังทำให้ผู้อ่านเห็นใจการทำงานวิจารณ์ ได้รู้จักบทวิจารณ์และการวิจารณ์ และรู้ว่า บทวิจารณ์นั้นเสนอเสนอการวิจารณ์ในแนวใด มีแนวโน้มอย่างไรบ้าง

2. เกี่ยวกับสรวลพินต์

- 2.1 บทวิจารณ์ทั้ง 50 บท โดยรวมมีคุณภาพดีน่าประทับใจ ทั้งในเชิงการเขียน (ยกเว้นบทแปลบางบท) และแนวคิด แต่ละบทมีข้อเสนอแนะและมีแนวคิดที่น่าสนใจเสมอ มากบ้างน้อยบ้าง เมื่ออ่านทั้งหมดโดยรวมแล้ว ก็สามารถให้ข้อสังเกต มุมมองและพลังปัญญาต่างๆและระดับต่างๆ ได้จริง จะเป็นทั้งแหล่งข้อมูลความรู้ ความคิดและแรงบันดาลใจแก่ผู้ทำงานการวิจารณ์ และ วงการวิจารณ์ทั้งในเชิงปฏิบัติและเชิงวิชาการได้แน่นอน
- 2.2 สรวลพินต์โดยรวมมีความกว้างขวางหลากหลายมาก ในแง่ของรูปแบบนั้น หลายๆบทมีใช้ 'บทวิจารณ์' โดยตรง บ้างเป็นรายงาน บ้างเป็นบทสัมภาษณ์ บ้างเป็นข้อเขียนเกี่ยวกับประสบการณ์ในวงการดนตรี ซึ่งการที่ข้อเขียนในรูปแบบอื่นๆเหล่านี้ สามารถมาเข้ากลุ่มสรวลพินต์บทวิจารณ์ได้ ก็เป็นเพราะแก่นหาในการเลือกข้อเขียน มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างมาก

เกณฑ์ซึ่งกว้างขวางมากนี้ ขอนให้สงสัยว่าคณะผู้ทรงเลือกข้อเขียนที่ตรงการก่อนแล้ว จึงกำหนดเกณฑ์ หรือกำหนดเกณฑ์ก่อนแล้วเลือกข้อเขียนตามหลักการที่กำหนดไว้

ความสงสัยนี้แม้มิได้มีผลกระทบต่อคุณภาพของข้อเขียน แต่ก็สะท้อนถึงวิธีการคิดและการทรงงานของคณะผู้วิจัย

สำหรับข้อเขียนซึ่งมีใช้บทวิจารณ์ตามรูปแบบ ต้องได้รับการชี้แจง (อาจอยู่ในส่วนของคำนำ) ว่ามีคุณค่าและมีนัยสำคัญในเชิงการวิจารณ์อย่างไรจึงได้รับการคัดสรรเข้ามารวมกลุ่มใน สรณิพนธ์บทวิจารณ์ ได้

- 2.3 ความกว้างขวางหลากหลายของสรณิพนธ์ ในแง่ของเนื้อหาด้านดนตรี (เช่นบทวิจารณ์เพลงซิมโฟนี เพลงคอนแชร์โต เพลงร้อง เพลงแจ๊ส เป็นต้น) และในแง่ของผู้วิจารณ์ เช่นบทวิจารณ์ที่เขียนโดยนักวิจารณ์โดยตรง ข้อเขียนและบทวิจารณ์ที่ศิลปินวิจารณ์นักวิจารณ์ ศิลปินวิจารณ์วงการดนตรี และศิลปินวิจารณ์ศิลปิน ทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ข้อมูลทางดนตรีและวงการดนตรีที่กว้างขวางหลากหลาย นอกจากนี้ยังทำให้ผู้เริ่มทำงานเขียนและงานวิจารณ์ ได้เห็นแนวทางการคิดและกลวิธีการเขียนแบบต่างๆ เพราะในการทำงานเขียนนั้น เนื้อหาของข้อเขียน เป็นตัวกำหนดแนวทาง รูปแบบ บรรยากาศและน้ำเสียงของงานเขียน
- 2.4 บทวิจารณ์ดนตรีฝรั่งมีทั้งหมด 27 บท เป็นต้นฉบับภาษาไทย 9 บท และในจำนวนต้นฉบับภาษาไทยเพียงน้อยนิดนี้ เป็นบทวิจารณ์ของ ดร. เจตนา นาควัชระ ถึง 5 บท ทำให้ไม่หลากหลายเท่าที่ควรในแง่
- 2.5 บทวิจารณ์หลายบทยาวมาก จนกลายเป็นรูปแบบบทความ ซึ่งในความเป็นจริงของการทำงานวิจารณ์เผยแพร่ออกสู่สาธารณะนั้น พื้นที่ของเวทีวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ส่วนใหญ่มีขอบเขตจำกัดมาก บทวิจารณ์ถึงบทความในสรณิพนธ์นี้อาจทำให้ผู้อ่านที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการทำงานจริงๆ เคลิบเคลิ้มและเข้าใจไขว่ไขว่ไปกับแนวทางการเขียนบทวิจารณ์แบบยาวๆ ที่อัดแน่นเต็มไปด้วยข้อมูลประกอบการวิจารณ์ หรือสำนวนภาษาอันเยิ่นเย้อสวิงสวาย ซึ่งในหลายบทหลายตอนก็ไม่มีคามจำเป็น (แม้จะอ่านสนุก)
- 2.6 บทวิจารณ์แปลบางบท อ่านยาก อ่านแล้วไม่เข้าใจ อ่านแล้วต้องพยายามคิดว่าต้นฉบับใช้คำอะไร ต้นฉบับวางบรรยากาศและน้ำเสียงของข้อเขียนอย่างไร เช่นบทแปลงานวิจารณ์เรื่อง 'บทวิจารณ์เมนูฮิน' และเรื่อง 'เคลมเพอเรอ' ของเซอร์ เนวิลล์ คาร์คัส ดังความบางตอนว่า "เขาคือพระราชแห่งเสียงดนตรีที่มีภาษาทางไวโอลินที่สนองตอบอย่างไม่ผันแปรในอันที่จะเข้าถึงหนทางแห่งอิสระภาพในการตีความ" หรือ "ตอนนี้เขาอายุราว 20 ปี เขาไม่สูญเสียเวลาจากประสบการณ์ ในวันที่ที่จะปลดปล่อยศิลปการเล่นไวโอลินของเขาให้หลุดพ้นจากความเป็นทาสในรูปแบบการเล่นไวโอลินเชิงประโลมโลก" (และอื่นๆ) คำต่างๆที่เลือกใช้จำนวนมากฟังดูเลื่อนลอย หากความหมายที่แท้จริงไม่ได้ งานแปลบทใดที่ผู้อ่านอ่านแล้วต้องพยายามนึกถึงถ้อยคำในภาษาต้นฉบับ นับเป็นบทแปลที่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่สื่อสาร ไม่จำเป็นต้องแปลก็ได้ เพราะไม่รู้เรื่องเท่ากับต้นฉบับ (ในกรณีที่ผู้อ่านไม่รู้ภาษาต้นฉบับ)

ทั้งนี้มิได้แปลว่าผู้แปลไม่เข้าใจภาษาต้นฉบับ แต่อาจเป็นไปได้ว่าถ้อยคำสำนวนและความคิดของต้นฉบับไม่เหมาะที่จะนำมาถ่ายทอดเป็นภาษาอื่นที่มีโครงสร้างทางความคิดและท่าทีการแสดงออกต่างกันอย่างมาก

หากผู้วิจัยยืนยันที่จะเก็บบทวิจารณ์ไว้ในสรณิพนธ์ ขอเสนอให้แปลใหม่ด้วยวิธีการแปลใหม่ ไม่ใช่การแปลแบบคำต่อคำหรือประโยคต่อประโยค

อย่างไรก็ตาม บทแปลหลายบท ก็แปลได้ดี ราบรื่นเป็นธรรมชาติและให้ความซาบซึ้งราวกับเป็นภาษาต้นฉบับ เช่น 'ไอแซค สเตอร์น วิจารณ์ฟาโบล คาซาล' เขียนโดย ไอแซค สเตอร์น หรือ 'ยิตส์ซาค เฟอร์ลมาน' เขียนโดย แจ็ค ไรเมอร์ เป็นต้น

3. เกี่ยวกับบทวิเคราะห์สรณิพนธ์

- 3.1 ผู้วิเคราะห์สามารถจับประเด็น มุมมอง และจุดเด่นของบทวิจารณ์แต่ละบทออกมาได้เสมอ ส่วนใหญ่ไม่หลงประเด็น และบทวิเคราะห์บางบทยังชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญเหล่านั้น ชัดเจนและเกิดความหมายยิ่งขึ้น
- 3.2 บทวิเคราะห์ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลความรู้เพิ่มเติมประกอบการทำความเข้าใจบทวิจารณ์แต่ละบท ทำให้อ่านบทวิเคราะห์ประกอบแล้วเข้าใจในด้วบทวิจารณ์มากขึ้น และยังแสดงถึงความทรงภูมิของผู้วิเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม
- 3.3 บทวิเคราะห์หลายบท (ซึ่งเป็นส่วนใหญ่) มักคล้อยตามสิ่งต่างๆ ในบทวิจารณ์ บางครั้งก็คล้อยตามมากเกินไป จนเสี่ยงกับการสูญเสียความเป็น 'บทวิเคราะห์' ซึ่งควรเป็นไปเพื่อชี้ให้ผู้อ่านเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามจริงและตามที่เหมาะสม มิใช่ตามความพึงพอใจของผู้วิเคราะห์ที่มีต่อบทวิจารณ์นั้นๆ แต่อย่างเดียว
- 3.4 ผู้วิเคราะห์น่าจะดึงในเรื่องของ 'ความยาว' ของบทวิจารณ์บางบทให้ผู้อ่านรับรู้ด้วย ดังกล่าวไว้ในข้อ 2.5
- 3.5 บทวิเคราะห์หลายบทหลายตอนตีความหลงประเด็นหรือตีความผิด เช่น ในบทวิจารณ์เรื่อง 'ดนตรีไทยรับใช้ใคร' เขียนโดยนิรันดร์ ผู้เขียนเรียกร้องให้ดนตรีไทยซึ่งมุ่งรับใช้ชนชั้นสูงมาโดยตลอด ปรับตัวและแนวคิดให้เข้ากับสังคมร่วมสมัยโดยโน้มลงมาหาประชาชนเดินดินทั่วไป อันเป็นทางเดียวที่จะทำให้ดนตรีไทยดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบันและอนาคต

ผู้วิเคราะห์จับประเด็นนี้ได้ถูกต้อง แต่ประเด็นและความน่าเชื่อถือเสียไปมากเมื่อพยายามนำแนวคิดและศัพท์แสงของดนตรีฝรั่งมาสรุปประเด็นนี้ ดังความว่า "ข้อเรียกร้องอันเด่นชัดของนิรันดร์ในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงในดนตรีไทยประการสำคัญ คือด้านเนื้อหาของดนตรีอันพอจะอนุมานได้อย่างคร่าวๆ ว่าต้องการให้ดนตรีไทยพัฒนาจากดนตรีบริสุทธิ์ (absolute music) ไปสู่รูปแบบของดนตรีพรรณนา (program music) ซึ่งเป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย..." ตามความเข้าใจของข้าพเจ้านั้น แนวคิดเรื่อง absolute และ program music ตามที่เข้าใจกันในวงวิชาการดนตรีปัจจุบัน ไม่น่าจะนำมาใช้ในบทวิเคราะห์ดังกล่าว อีกทั้งยังไม่มีคามจำเป็นใดๆ เลยด้วย

การหลงประเด็นทำให้ผู้อ่านเข้าใจไขว่เขวเช่นนี้ มีปรากฏอยู่ในบางบทบางตอนของบทวิเคราะห์อื่นๆ อีกด้วย เช่นในบทวิเคราะห์ที่มีต่อบทวิจารณ์เรื่อง 'เยื่อไม้ มิติใหม่ของเพลงสุนทราภรณ์' ซึ่งผู้วิเคราะห์คล้อยตามการเขียนของผู้วิจารณ์เสียจนมีพิกัดคิดว่า ผู้

วิจารณ์นำแนวคิดและศัพท์แสงของดนตรีฝรั่งจากกาลสมัยต่างกัน (สมัยบาโรกและคลาสสิกของดนตรีฝรั่ง กับการตีความเพลงสุนทราภรณ์แบบใหม่ของวงดนตรีเยื่อไม้) มาใช้ในบทวิจารณ์นี้อย่างไร และมีความจำเป็นหรือไม่ (ศัพท์และแนวคิดเรื่อง cadenza, basso continuo)

4. เกี่ยวกับผลสรุปโดยรวมของสาขาสังคมศิลป์

4.1 ผลสรุปในร่างบทสังเคราะห์ ทำออกมาได้ดีถ้วนน่าประทับใจ ทั้งสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในแวดวงการวิจารณ์ดนตรีของไทย รวมทั้งปัญหาต่างๆที่รอการแก้ไข หากหวังจะให้การวิจารณ์ดนตรี ในบ้านเราเติบโต โดยเฉพาะการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์

4.2 แนวคิดเรื่อง ดนตรีวิจารณ์ดนตรี เป็นแนวคิดที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ผู้วิจัยสามารถนำสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย มาชี้ให้เกิดความหมายและความสำคัญในแง่ของการวิจารณ์ตามแนวทางสากล เป็นการยกระดับแนวคิดและแนวปฏิบัติที่มีอยู่แล้วให้เกิดความหมายใหม่และเข้มข้นขึ้นในเชิงวิชาการสมัยใหม่ อันจะเป็นพลังทางปัญญาในสังคมปัจจุบันและอนาคตต่อไปได้จริง

4.3 แนวความคิดเรื่อง การทำงานวิจารณ์แบบ 'รักสมัครเล่น' ที่ได้รับการเสนออย่างไม่เป็นทางการอยู่เสมอในการสัมมนาและการอภิปรายหลายครั้งของโครงการวิจัยนี้ รวมทั้งปรากฏอยู่ในร่างบทสังเคราะห์ (หน้า 16) ด้วยนั้น แม้จะเป็นแนวคิดที่ดี เพราะการทำอะไรแบบรักสมัครเล่น ก็ก่อให้เกิดความสุขและอบอุ่น จะทำให้สามารถขยายเครือข่ายการทำงานออกไปได้ง่าย กระตุ้นให้ผู้คนเกิดความสนใจในงานวิจารณ์ได้ง่าย

แต่การนำเสนอแนวคิดนี้ก็ต้องทำด้วยความระมัดระวัง เพราะผู้ที่สมัครเข้ามาเล่นด้วยความรักในศิลปะและการทำงานวิจารณ์ ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมวงกว้าง ต้องยกระดับความคิด จิตใจ ฝีมือ และความมุ่งมั่นขึ้นสู่ระดับ 'รักแบบมืออาชีพ' ในขณะที่กำลังลงมือทำงานจริงๆ เพราะการทำงานที่กำกับด้วยทั้งความรัก ฝีมือ และความรับผิดชอบแบบมืออาชีพเท่านั้น ที่จะก่อให้เกิดผลงานที่มีพลังทางปัญญาถึงขั้นที่จะเกิดแรงขับเคลื่อนทางความคิดในสังคมได้

หากไม่ชี้แจงจุดนี้ให้กระจ่าง ผู้ที่มีความใฝ่ฝันจะเป็นนักวิจารณ์ที่มีผลงานสู่สาธารณะต่อไป อาจเกิดความไขว้เขวและหลงทางในการพัฒนาตนเองได้ นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังอาจถูกนำมาใช้เป็นข้ออ้างสำหรับผู้ที่ไม่มีความมุ่งมั่นและความรับผิดชอบเพียงพอในการทำงานวิจารณ์ เมื่อคิดหรือพูดวิจารณ์อะไรผิดพลาดหรือขาดความรอบรู้และความยุติธรรมออกไปสู่สาธารณะ ก็อาจหาทางออกโดยกล่าวอ้างว่า เป็นเพียงผลงานของผู้รักสมัครเล่น

โครงการวิจัย

“การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

รายงานการประชุม Consultative Meeting (ภาคภาษาอังกฤษ)

รายงานการประชุม Consultative Meeting (ภาคภาษาอังกฤษ)
โครงการการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

TRF Research Project on Criticism

CONSULTATIVE MEETING

(23-24-25 October 2001)

BACKGROUND

As the three-year research project “Criticism as an Intellectual Force in Contemporary Society ” was due to be completed in December 2001, the research team was in a position to arrive at tentative findings and conclusions. Before these were to be made public at the final Annual Conference scheduled for 1-2 December 2001, it was considered appropriate that an eminent scholar be invited to give his views on the tentative outcome of the research, since it certainly had implications that should be of interest to the international scholarly and intellectual community. Prof. Dr. Vridhagiri Ganeshan of the Central Institute of English and Foreign Languages, Hyderabad, India, kindly agreed to act as the principal resource person. The meeting was held at Room 214, SASA International House, Chulalongkorn University, Bangkok, on 23, 24 and 25 October 2001. The three morning sessions were devoted to discussions led by Professor Ganeshan, while the afternoon sessions took the form of internal deliberations among members of the research team.

PROGRAMME

23 October 2001

- 9.00-12.00 : Meeting
- Comments on the findings of the individual 4 areas, namely : literary, art, theatre and music criticism, together with synthesis;
 - Compatibility between research objectives and research findings.
- 12.00-13.30 : Lunch
- 13.30-15.30 : Follow-up discussion (in Thai) among members of the research team and advisers

24 October 2001

- 9.00-12.00 : Meeting
- Mutual enrichment of the 4 areas;
 - Theoretical implications
- 12.00-13.30 : Lunch
- 13.30-15.30 : Follow-up discussion (in Thai) among members of the research team and advisers

25 October 2001

- 9.00-12.00 : Meeting
- Future prospects :
 - Relevance to non-Thai culture;
 - Educational applicability;
 - Future research possibilities as follow-up.
- 12.00-13.30 : Lunch
- 13.30-15.30 : Follow-up discussion (in Thai) among members of the research team and advisers

Day One Summary October 23rd 2001 a.m. Session

Topic: Comments on the findings of the individual 4 areas, namely : literary, art, theatre and music criticism, together with synthesis;

To begin the day's session Professor Vridhagiri Ganeshan and Acharn Suvanna Kriengpetch gave their viewpoints and insights on the Summary Report. Professor Ganeshan began the proceedings saying that he would give a page by page critique. Referring to page 7 he said that the concept of the "public" should be explained more clearly because most people would understand the term "public" in a quantitative sense, not in terms of quality. He said that it was not necessary for the public to consist of a large number of people. The researchers believe that a small group of people deeply interested in the arts and criticism can constitute the public. The researchers did not begin at point zero. What we have, is not a bad beginning at all.

Also referring to page 7 what is meant as the "written culture" should be clarified in order that the readers understand the relationship between written culture and criticism. For instance, it can be taken to mean an intellectual heritage that serves higher education, whereas oral culture does not leave knowledge to posterity and record wisdom in the same way. For this reason, the written culture seems to lend the intellectual continuity. This should be clarified. Referring to page 8 in the "music criticism" section, Professor Ganeshan noted that it was important to point out differences between traditional and modern Thai music. The concentration on classical music should be justified.

Also on page 8, he noted that the researchers have pointed out the problems, but have not proposed solutions. For instance, they should also recommend how written culture should be promoted. The same could be said of the change from the traditional roots; they should be more explicit about the influence of the foreign cultures.

The stress on the written culture on the part of the researchers is part of the Western legacy, Ganeshan said. He went on to say that instead of

proposing the passage from the oral to the written culture, it might be advisable to see how oral culture can enrich written culture.

The Western and the Eastern concept of history seems to be decisively different, Ganeshan noted. Westerners believe that history is a struggle towards something, a revolution that brings about something new. That's why the westernized artists try to find originality and uniqueness. Easterners believe that history is not a struggle for novelty at all, but the re-birth, a recycling. In this respect, Thai artists have become westernized and may not have understood their own roots, he added.

Moving on to page 10, Professor Ganeshan said that the point of "amateurs" should be defined more carefully. This word is derived from the original French something akin to "love." People who love the arts can play many roles, including that of art criticism, Ganeshan noted. As a case in point, he said that literary scholars have written excellent dramatic criticism, although they have had no specialized training in the field. Yet they are "amateurs" who love drama, he concluded.

Finally, on page 11 on the issue of “Guidelines for Selecting Critical Works for Inclusion in the Anthologies” is the most achieved section of the paper, and that there was no need to make any change to this part at all.

Criticism in the Four Areas

In the area of literary criticism it was advised that The target audience should be better defined. As for visual arts criticism, there is no need to be vague about the leading institution in the field of fine arts. Silpakorn University should be named directly.

Visual art criticism is already practised in classes because art students have to present their own works before their teachers and fellow students. In such an environment, however, there is already "public." Most of the participants were of the opinion that a public should not to be defined in quantitative terms. Even the small group of people appreciative of the arts can be regarded as a public.

In the university classes, it was noted that techniques can be taught, but the teaching criticism as such is usually absent. Only Professor Silpa Bhirasri, the Founder of Silpakorn, combined both.

In the second paragraph, it should be said that art education could be improved if the anthology emerging from this research project were properly used.

Most of the teachers who teach history of the arts are not artists and never have practical experience. At Silpakorn, art history is the responsibility of the Faculty of Archeology. Nevertheless, it is not always necessary that art history is taught by someone with practical experience. What matters is his/her understanding and appreciation of art.

In the field of the relationship between the actors and the audience in Thai society, it was observed that the situation is different from the Western one. The Thai actors and their audience traditionally belong to the same group of people. Traditional Thai culture is community-based, characterized by conviviality. The competence of the actors and the audience is at the same level. The audience can help the actors on stage in case the actors get stuck in the act of improvisation. That is the oral tradition. The texts are mostly well-known. In Western theatre, on the other hand, the actors and the audience are not the same group. On one hand, the actors have knowledge about the theatre, but on the other hand, the audience consists only of the spectators with no practical experience.

Referring to page 18, it was advised that the point about “alienation” should be more explicit. Has this to do with the clash between the Western and the Thai frameworks of thinking? Or is it a matter about Westernized Thai have imported Western thinking uncritically?

On the subject of music criticism, the researcher explained that Thai and the Western classical music should be differentiated. Western classical music now is textually based, whereas Thai classical music today still makes room for improvisation.

The same melody can be differentiated through the “schools” (called “ban” in Thai, “house”). And the quality of performance sometimes depends on the “schools” which are rivals. It is impossible to determine

which school is the best one, because each has its unique style. Competitions can take the form of “music criticizing music” and “school criticizing school”. It was mentioned that the performance of a group or a school can be criticism of the performance by another one.

It was added that Thai classical musicians rarely care what the critics say because they think the critics have no practical experience. This seems to be akin to visual arts criticism. Acharn Suvanna posed the question as to the notion of the public: who are they playing for? Are they playing for themselves? These points seem to be different from Western musical culture already whereby critics can listen to the classical music and criticize the performance and the cultural, social and political context of the performance at the same time.

The "Tone" of the Summary Report

Both Ganeshan and Suvanna commented that the tone of the report is a little sarcastic at times. The report should give objective research findings and enable the readers to see the strong and the weak points of the arts criticism in Thailand. When the researchers found problems related to criticism, they should suggest solutions. For example, regarding nationalism in the last paragraph of page 22, it is not necessary to be ironical, and the expression could be put in parenthesis.

It was commented that the "theories from the native soil" in the same paragraph should be more clarified in terms of what it means and its derivation.

The way the researchers explain the characteristics of the Thai society in terms of “oral culture” is not explicit enough. There is also no need to be apologetic about orality. (see last paragraph page 25).

On the topic of "The Researchers as Critics" (page 26) it was suggested that researchers should explain why they have decided to supplement the existing critical activities within their own critical writings. There is no need to be reticent on this undertaking. It can be said that existing criticism in the press in Thailand mostly takes the form of a review, preview, and re-telling of the content.

In the section “Theoretical Implications” (page 34) it was suggested that the notions of verbal and non-verbal, direct and indirect criticism should not be too radically dichotomized. “Music criticizing music”, “drama criticizing drama”, “visual arts criticizing visual arts” are just other modes of communication without verbal language.

It was advised that the theory of “ranad tum” (the second xylophone) (last paragraph page 34) should be elaborated on a little more. It is true that the point was taken up by Chetana Nagavajara in the Appendix, but a short explanation should be given in the *Summary Report* itself.

Comparison and Contrast of the Criticism in the Four Areas

A comment was made that criticism is usually part of written culture. Sometimes, literary history forms part of literary criticism. Literary Criticism is expressed in language, being a commentary or judgement on a particular art form, also expressed in language. Hence, literary criticism also runs the risk of reveling in its own linguistic process and does not serve literature well enough.

Visual Arts Criticism seems to be the way that artists present their ideas directly. There is no need to embellish the expression through language at all. This is how visual arts criticism is different from literary criticism. So, this can lead to the observation that the work of art has an influence on the criticism.

On the topic of Dramatic Criticism it was commented that the Anthology was not well balanced. The Western part seems to be the major part of the Anthology. Moreover, in the Western part, the footnotes provided by the researchers, useful though they may be, are sometimes longer than the analysis. It was advised that this be adjusted.

As regards Music Criticism the part on Western classical music seems to be smooth sailing, but there are many problems related to Thai classical music. The Western classical music part seems to dominate the Anthology. Thai classical musicians seem to want to communicate among themselves and ignore their audience. They never care if the audience will understand and appreciate the performance or not. The attitude of Thai classical

musicians remains that of the “pre-Wat-Po era”, namely that there is no attempt to communicate to a larger circle than that of the initiated, which is contrary to the spirit of the “Stone Inscription of Wat Po”, erected under the King Rama III, which codifies traditional knowledge in all fields as a public domain. Morality, medicine, literature figure prominently. But there was no way to “textualize” the Thai music!

Ganeshan thought that in some countries, for example India and Germany, the media can serve the arts themselves. It is an educational institution. It can be a tool for art education that can strengthen criticism. The media can play an important role in educating the children. However, that depends on the decentralized system of media. The researchers confirmed that the Thai media seems to be monopolized by capitalism. It is never interested in art and culture, but merely in making profit. In contrast to the US’s “National Endowment for the Arts”, a comment was made that the Thai Government’s budget for educational and cultural affairs is inadequate. In Germany, the cultivated bourgeoisie has been nurturing cultural and intellectual affairs for centuries. It was also mentioned that there is no need to blame the media because academia has also failed.

The researchers admitted that they could not cope with the media. However, they tried to cooperate with it. Suvanna wondered whether the researchers would like to solve the problem by becoming part of the media through launching its own journal. The pros and cons should be weighed out.

On the topic of “intellectual force”, the intellectual force of criticism can be seen diversely. There is no need to find a single answer. Intellectual force of arts and criticism can be represented in different ways.

On the section “Researchers as Critics”, the participants thought that the critical essays written by the researchers since 1999 should have been included in the anthologies. The researchers, however, were unwilling to do this because they did not want to analyze other people’s works and present their own critical works at the same time. In any case, an external expert has been asked to evaluate these contributions and select article to constitute another Anthology. Thus, a more objective way of dealing with the issue has been found.

In conclusion, Ganeshan suggested that subjectivity and direct experience are very important for criticism. Appreciation of the arts should start early. Children should be taken to the museums or to concerts and taught how to appreciate the arts. And if children have more chance to attend artist's talks or cultural activities, some of them can probably become critics in the future.

It was mentioned that technical terms which are the "borrowed" from other fields, are hard to understand, for example, tone color in music, texture in music, which originate from the visual arts. They need to be explained and clarified.

It was also noted that criticism in the four areas of arts has made use of different methodologies. Each area has its drawbacks, for example, Thai music lacks the history of Thai music and musicology. In the visual arts, the Thais are strong on the creative side, but art history as a discipline fails to serve contemporary art. The researchers emphasized that a great deal remains to be done.

Day Two Summary October 24th 2001 a.m. Session

Topic: Mutual Enrichment of the Four areas and their theoretical implications

Professor Ganeshan's Opening Comments

Professor Ganeshan began with some general comments. He said that in the Western tradition, arts are more specialized or compartmentalized. In contrast, the situation in Asia, and in India for example, the traditions are more open and overlapping. Arts simply fall into broad categories (such as shravya, kavyam and dhrushya) according to whether they can be seen or heard. In our Asian tradition, knowledge is shared; it belongs to everyone, in the way that food can be offered in the temples. In this kind of fluid culture, specializations are less useful. In our countries what we seem to need are specialists with interdisciplinary backgrounds. A cross-fertilization is necessary.

Professor Ganeshan wondered how inter-disciplinary training can be promoted and developed. An approach which uses different media and develops different skills should be considered. Hopefully, he added, educational opportunities will be developed along these lines.

Professor Ganeshan went on to say that literature and indeed all arts in the Sanskrit tradition involved not only language (words) but also emotions; we need to think about a subjective emotional approach too, not only a dry objective approach that may be too academic when applied to Asian arts. Emotional reactions should be encouraged, not only theoretical ones. Even in Europe itself approaches are being used which focus on the reader, for example.

In the area of theoretical implications, Ganeshan noted that we should think more about deriving and promoting criticism from locally based sources. Somehow this has been taken away, or the chain of continuity from the past has been severed. Local development of criticism on our own terms

is to be encouraged, rather than blindly copying or seeking to apply western models. This needs to be built upon our own cultural foundations with respect to our own cultures. In this sense, elders can play a great role in that they are traditionally seen as guides. The individual has thought to have been held back here but Ganeshan said he differed with this view. We still believe that one's inner world is sacred and is unique to that person because in our tradition we believe that the spirit passes through phases of development towards greater enlightenment throughout the stages of life. We need to develop theories from our own experience and traditions, not always borrow from others.

Finally, Ganeshan made the observation that non-verbal criticism has been minimized, but also has value and importance in our cultures. Verbal and non-verbal communication differs among cultures. We should not devalue the importance of this. From our own experience, as the example of Thai traditional music shows, we can develop and progress. We can improvise within our own given cultural framework. Theory should not be abstract; it must have interesting and practical applications too.

Audience Comments

Acharn Suvanna was asked to comment on the issue of the mutual illumination of the arts. She stated that after reading the articles she had noticed a variety of approaches. She observed that we should pay more attention to differences inherent in varied artistic expressions. Here literary criticism seemed to be favored as a starting point, and that this was probably the case since language was involved. In contrast, the other three areas have been more neglected. In the area of classical music, specialists, critics and researchers tend to use language and terminology unknown to non-specialists and this can be a problem for the broader public who cannot understand the written text. The issue of a written culture and written skills needs to be addressed. What can happen, inversely, is that when critics or researchers are doing criticism in unfamiliar areas they lack adequate background knowledge in those areas. We need to have a common foundation to be able to participate in mutual illumination of the arts.

Acharn Suvanna remarked that the ambitions of the research project were quite high and that an attempt was made to conform to the research

goals in perhaps an artificial way. It may have been the case that too much emphasis was given on meeting the research targets. It was, however, noted that new dimensions had opened up for everyone involved, and that these interactions have had benefits for those involved. Working together in different areas has expanded the consciousness of the individual members in new ways.

The question was raised of how to use knowledge from the other branches. It is a process we have to go through and are still going through. It was wondered whether in fact the description of the interactions between researchers in different areas was as "forced" or "artificial" as previously stated. In the end it can be very difficult to separate influences. Readers may not know about the interactions and inter-connections between researchers. The experience of mutual learning extends across the four areas. Professor Ganeshan interjected that generally literary critics have an advantage in that they are language specialists. Critics in other areas have knowledge but lack the means of expression. On one side we have "language", secondly we have "different conceptions of the arts" and thirdly "each branch has a different nature." Thus subjective criticism is not enough, we should be careful that we are not too subjective in our approaches either. Artificially imposing literary models to criticize music can be awkward. It was noted that the results of the research will be useful to others. Also it was observed that the researchers may return to their own fields with an enriched vision. They may have been changed in unforeseen and positive ways.

Professor Chetana noted that on the issue of mutual illumination of the arts it can also be remembered that the essence of a particular art form could be lost in a comparative framework and that each media has its own characteristics. It was noted that 'theory comes from observation not used as a model to be imposed. It was also added that theory is culture-based. Is theory meant to have universal applications or only local applications? It was added that at times theories are applied in dangerous ways, such as foreign or culturally-based theories being randomly or artificially applied to the Thai situation in inappropriate ways. The cultural background must not be forgotten. We should remember that local experience is important in giving rise to new theories. A polemic exists in relation to this. It is not necessary to look far for cultural richness and you can build theories from

cultural experience locally. Borrowing and applying outside theories is fine, if they are adapted mindfully.

Professor Ganeshan noted that on the issue of "universality" that is was typically the West which made "universalist" claims, and that this notion was associated with Western expansionism and by extension, globalization. In contrast, he observed, Asians have been less preoccupied with global dominance. Various branches of Buddhist thought do not fight to establish universal claims. The origins of these concepts should be remembered.

On the issue of non-verbal criticism it was wondered how it actually functions. In the area of music criticism it was commented that this was lacking, but when it exists it can take place in creative ways as when music criticizes music and that this richness needs to be explored.

An issue was raised as to whether critics writing in other areas besides their own without knowledge of the background would only be giving a purely subjective reaction. One way to promote home-based theories is also to consider past theories and traditional ways of teaching.

On the issue of developing criticism it was mentioned that there being an insufficient quantity of local criticism poses a challenge. Non-verbal criticism, on the other hand needs more careful consideration as it tends to be undervalued. Moreover the question was raised how traditional arts can be democratized and shared on a larger scale with the public having increasingly limited experience and memory of traditional arts

Ganeshan noted that individual experience varies from person to person; it can be described, not proscribed. In the case of individual experience it is subjective and in Asian culture seems not often necessary to document or record. In Asia the oral culture traditionally dominates. We should think about the implications of this fact.

It was commented that criticism can take place in non-verbal ways and not only be recorded or written down. First-hand commentaries or memoirs seem more effective than theoretical approaches which can be too abstract or academic. Informal exchange is appropriate and can be a good starting point for exchanging ideas. Working in small groups can be useful

as well. It was added that non-verbal expressions of criticism are less formalized, whereas written tradition tends to be more codified and thus more dogmatic or pedantic.

Professor Ganeshan noted that we need to return to the basics of pedagogy about teaching and learning, in order to create an atmosphere where learning may take place. The teacher provide knowledge and students are free to take from him as they are able to. The great teachers never preach; there is a difference between a "philosopher" and a "teacher of philosophy."

Critical views may take place in a wide variety of ways. Have we stressed the pedagogical side of criticism enough? In the pleasure of criticism there is the pleasure of performing criticism and that of reading and writing of criticism. The audience needs to be kept in mind. As a case in point the co-researcher in music criticism queried whether criticism can occur on a radio program of classical music in Thailand and it was commented that no subjective comment or opinion would be made on the air because it was not appropriate for that format. Criticism may be necessary on a separate program as a separate forum.

-----end a.m. session-----

Day Three October 25th 2001 a.m. session

Topics: -Relevance of research findings
-Educational applicability
-Future research possibilities

Professor Ganeshan opened the morning session by commending the research group on completing the project and stated that it would be a good idea to organize some follow-up activities. He said that he was a bit skeptical about starting a new journal of criticism and that other ways to disseminate information should also be considered.

He added that workshops in criticism should be organized and that perhaps the focus should be to disseminate information not only locally but internationally too. Cross-cultural workshops could be organized and combined with tourism as an extra feature. This intercultural approach is worth pursuing and could be useful. Many foreign cultures want to learn from and about us too.

On the issue of curriculum, Ganeshan commented that the question was how to disseminate criticism. He raised the question of whether it should be taught early in schools, and that the problem of children lacking an educational base in their own culture should be addressed too. They can then participate better as world citizens.

He also observed that while in this forum we often talk about strengths and weaknesses or weak points locally he advised a new perspective, to be more constructive or positive rather than negative. On the constructive side he advised that Thai critics should group themselves together and that such a grouping of critics could be used to initiate small scale projects or exchanges as mentioned previously.

Ganeshan concluded by encouraging Thai researchers to take up the task of implementing critical thought and practice seriously.

Audience Comments

It was agreed that an attempt should be made for researchers to get out of the university context, to organize activities (with the media for example) and collaborate with colleagues on projects. It was also noted that criticism had in its European origin a background of freethinking people breaking with authority and tradition. This needs to be rethought in the Thai context as well.

Acharn Chetana proceeded to show a model organizational chart about possible follow-up activities and explained that the process of research could be understood as a dynamic process with interaction among different areas. This involved the pool of critical resources and recommended activities involving media, education, arts, networking, seminars, etc.

A comment was made that many other fields besides arts should be allied to the cause of fostering and promoting criticism. Other sectors may also be interested. If our activities are not institutionalized how can we do this? Ongoing critical activities should be encouraged and organized. It was advised that the Internet be exploited more as a means of promotion and exchange as well as a way to make information available internationally. The Internet, however may pose some problem relating to controlling it; still it was conceded that it is one more resource to be used.

It was noted that a website needs links to succeed and there needs to be a lot of follow-up and monitoring of any website which could be time-consuming, for example, answering e-mail queries.

A participant noted that as far as criticism in Thai culture goes, the habit was not commonplace; that a tradition of critical thinking comparable to the western model does not exist; it was wondered how analysis and critical thinking could exist if they are not adequately taught in schools.

The issue was then raised whether there was not something lacking in the Thai society where people did not want to express their opinion openly or make any negative comments, and why criticism has been undervalued. It was asked how a critical tradition can be revived or created and that these points need to be discussed as it seems to be a necessary foundation.

A participant noted that one needs to feel safe to write and teach criticism. Although courses in criticism do exist, they do not address issues of real critical interests.

Professor Ganeshan concurred that criticism cannot thrive without a foundation; you need content and substance. Having the courage to be critical is another thing. Asian non-verbal criticism is what we are good at, but this perhaps needs to change in some ways. In societies like India's where group psychology reigns, individual thinking is discouraged. Individualist culture requires greater responsibility on the part of the individual because you may have to actually record your views. This demands a change in mentalities. He wondered whether we were ready for this yet. Conversely, Western society needs to focus more on group dynamics and communal culture because it has been lost.

A participant wondered whether critical thinking can actually be part of education and how it could be achieved. It needs to be thought out. Even the media can give people knowledge and the background they need. European style critical frameworks may not be appropriate all the time.

It was added that the cultural factors inhibit experts to write their opinions and criticism and that specialists may lack confidence to write or publish, and it was wondered how criticism could advance in such a context. There are local factors which inhibit the flourishing of a critical culture. Other traditional cultural outlets for criticism are being abandoned too which allowed for criticism in other ways.

Workshops could be organized to train beginners and to disseminate general knowledge. Arenas for non-experts should exist too.

It was observed that the situation in Thailand is not entirely anti-critical, as can occasionally be seen in politics, and in public protests. It was added that criticism need not always be negative. But while there is a precedent to build upon there is still progress to be made.

Professor Chetana returned to the issue of follow-up activities and wondered whether it would be useful to publish a small journal. Or rather should larger issues be tackled instead. He wondered how a publication could be started and run? It was noted that the issue of support for small magazines still needed a clear direction and that indeed responses for

critical articles through contests have been virtually ignored by the public. It was suggested that some kind of prize be offered through a publication to foster better criticism. Given the lack of public enthusiasm or reaction to criticism, it was wondered if this would be feasible.

A participant added that there was a demand for textbooks in the early university years. This, however, was hard to set up because a manual implies a rigid systematic approach, a top-down method that seemed too prescriptive or formulaic to foster good criticism and critical thinking.

In response it was added that teachers sometimes need this kind of background information as they do not have enough prior knowledge of criticism and that the teachers needed training too.

Education can be a big help in getting over the problem of criticism being undervalued in the culture. It was added that textbooks and manuals for specialized areas like music and visual arts were lacking and that they have special considerations.

Another participant noted that on the issue of manuals, some standards needed to be discussed and determined, such as the issue of what the format of the manuals might be.

About the Anthologies published by the research group, workshops could be organized to train teachers in the methodology. It was commented that relevant departments themselves need to take up the cause of the Anthologies since the university was not able to promote it adequately or the infrastructure was lacking to do so. In light of this, it might be necessary to start some form of organization to do this.

A participant noted that we should not overlook the creative and inspirational element in criticism too.

Another participant noted that the Anthology was inspiring and gave many ideas for approaches to criticism. It was added that teachers need to encourage students to ask questions and think independently.

Professor Ganeshan noted that it was important to consider the target audience you are aiming for and adapt yourselves to that audience.

Final comments were made that the organizational charts were perhaps overly detailed or too complicated to understand and that they might be simplified a little. It was added that there is a need for more expertise and specialization and that an audience for criticism was yet unknown. It was thought that keeping a focus on the fine arts was a way to appeal to people more than focus on criticism; criticism can be approached through a fine arts focus rather than the other way around, as many people are interested in the arts. It was a matter of how it is presented.

Professor Ganeshan thanked the group for the invitation and wished them good luck in the future.

Todd Babcock
Rapporteur

โครงการวิจัย

“การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย”

รายงานการประชุม Consultative Meeting (ภาคภาษาไทย)

รายงานการประชุม Consultative Meeting (ภาษาไทย)
โครงการการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย"

รายงานการประชุม Consultative Meeting ภาคบ่าย

ระหว่างวันที่ 23-25 ตุลาคม 2544

ณ ห้องประชุม 214 ศศนิเวศน์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.เจตนา นาควัชระ หัวหน้าโครงการ
2. Prof. Dr. Vridhagiri Ganeshan
(เข้าประชุมเฉพาะบ่ายวันที่ 23 ตุลาคม โดยหัวหน้าโครงการแปลสรุปให้เป็นตอนๆ)
3. ศาสตราจารย์ ดร. สดชื่น ชัยประสาธน์ (เข้าประชุมเฉพาะบ่ายวันที่ 23 ตุลาคม)
4. รศ.ดร. พรสวรรค์ วัฒนางกูร (เข้าประชุมเฉพาะบ่ายวันที่ 24 และ 25 ตุลาคม)
5. รศ.ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์
6. ผศ. สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร
7. อาจารย์ ดร. สายัณห์ แดงกลม
8. อาจารย์สตีบพิณ รัตนเรือง
9. อาจารย์ชัมภกร แสงกระจ่าง
10. อาจารย์จักรพันธ์ วิลาสินีกุล
11. อาจารย์ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์
12. อาจารย์รังสิพันธุ์ แข็งขัน
13. อาจารย์ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์
14. นายบรรพต ศุภโสภณ
15. นางสาวอรพินท์ คำสอน
16. นางสาววันทนี ศิริพัฒนานันทกุล
17. นางสาวอุษณีย์ เอกอุษณีย์ (เข้าประชุมเฉพาะบ่ายวันที่ 23 ตุลาคม)
18. นางสาวพรทิพย์ เนติภารัตนกุล (เข้าประชุมเฉพาะบ่ายวันที่ 23 และ 25 ตุลาคม)
19. นางสาวศศิธร เหลืองจินดา

ผู้ลาประชุม

20. ศ.ดร.กฤษมา รัชชมน
21. อาจารย์ ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

ข้อสังเกตที่ได้จากการประชุมวันอังคารที่ 23 ตุลาคม 2544

1. ข้อสังเกตของหัวหน้าโครงการจากข้อวิจารณ์ของผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศและที่ปรึกษาโครงการ

หัวหน้าโครงการสรุปข้อสังเกตที่ได้รับจาก Prof. Ganeshan และอาจารย์สุวรรณา ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1.1. การวิจารณ์ที่มาจากบุคคลภายนอกกลุ่มวิจัย สร้างความมั่นใจให้กับโครงการฯ ว่างานวิจัยของโครงการฯ ได้ดำเนินมาถูกทางแล้ว
- 1.2. ในการวิจารณ์งานวิจัยของโครงการฯ นั้น Prof. Ganeshan และอาจารย์สุวรรณากล่าวตรงกันในหลายประเด็น ซึ่งทางโครงการฯ จะนำไปพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง
- 1.3. การกล่าวถึงความล้มเหลวในการวิจัยในเรื่องสื่อและสถาบันการศึกษานั้น ควรอธิบายถึงเหตุผลที่เกิดขึ้นจริงๆ ว่าที่ล้มเหลวเพราะมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของไทยจริงๆ ไม่ใช่เป็นเพราะความอ่อนแอของโครงการวิจัยเองที่ไม่สามารถแสวงหาความร่วมมือจาก"สถาบัน"ดังกล่าวได้

2. การประเมินผลโครงการวิจัยโดยที่ปรึกษาโครงการ

อาจารย์สุวรรณาชื่นชมและประเมินผลการวิจัยของโครงการฯ ว่าเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตาม ได้ตั้งข้อสังเกตและประเมินผลในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 2.1. มาตรฐานที่โครงการฯ ตั้งเอาไว้ว่า งานวิจารณ์ที่มีคุณภาพควรเป็นงานที่แสดงออกถึงพลังทางปัญญาที่ข้ามยุคข้ามสมัย มาตรฐานดังกล่าวอาจเป็นอุดมคติที่สูงเกินไป เพราะคงจะไม่มียานวิจารณ์ชิ้นใดที่มีความเป็นอมตะใช้ได้กับทุกยุคสมัย แต่งานวิจารณ์มักขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ อาทิ กาลเวลา สังคม วัฒนธรรม เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ
- 2.2. พลังปัญญาของแต่ละสาขาคืออะไร เนื่องจากการวิจัยในแต่ละสาขามองค้ประกอบที่ต่างกัน จึงส่งผลให้พลังปัญญาของแต่ละสาขาอาจไม่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้วิธีการนำเสนองานวิจัยจึงไม่จำเป็นต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
- 2.3. บทวิจารณ์ที่คัดสรรมาและบทวิจารณ์ของผู้วิจัยได้แสดงพัฒนาการเกี่ยวกับพลังปัญญาของตนและสาขาของตนได้ชัดเจนพอหรือไม่ เพียงใด
- 2.4. การที่ทางโครงการฯ ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ทำให้การวิจารณ์อ่อนแออยู่ที่สื่อและสถาบันการศึกษานั้น มิได้หมายความว่ามีความล้มเหลวของโครงการฯ ดังที่

ระบุไว้ใน Summary Report แต่กลับแสดงให้เห็นว่าโครงการฯ ทำหน้าที่วิจัยได้อย่างสมบูรณ์กล่าวคือ ชี้ให้เห็นทั้งจุดเด่นและด้อยของการวิจารณ์ในสังคมไทย อาทิ การขาดองค์ความรู้ในด้านดนตรีวิทยาที่จะนำมาใช้ในการศึกษา นอกจากนี้ จุดอ่อนอีกประการหนึ่งที่โครงการชี้ให้เห็นคือ ถึงแม้ว่าสาขาวรรณศิลป์จะมีการเรียนการสอนการวิจารณ์ในชั้นเรียนมานานแล้ว แต่กลับไม่สามารถสร้างนักวิจารณ์ที่โดดเด่นได้ อย่างไรก็ตามข้อเสียของการวิจัยครั้งนี้ยังปรากฏอยู่ กล่าวคือ แม้จะมีการชี้ให้เห็นจุดอ่อน แต่ยังมีได้เสนอทางออกที่เป็นรูปธรรม

3. สรรนิพนธ์

ผู้เข้าร่วมประชุมฯ เสนอให้มีการปรับสรรนิพนธ์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

3.1 อาจจำเป็นต้องเพิ่มคำนำในตอนต้นของบทสังเคราะห์ของผู้วิจัยแต่ละสาขา เพื่อให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพรวมทั้งหมดของงานวิจัยทั้งหมด และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการจัดสรรบทวิจารณ์ของผู้วิจัย รวมถึงการจัดเรียงลำดับบทวิเคราะห์และบทวิจารณ์ที่ปรากฏในสรรนิพนธ์แต่ละสาขา

ที่ต้องแก้ไขในสรรนิพนธ์สาขาต่างๆ ดังนี้

3.2.1. **วรรณศิลป์** เนื่องจาก ศ.ดร. กุสุมา รัชมณี มาประชุมได้เฉพาะภาคเช้าของวันที่ 23 ตุลาคม 44 การเสนอข้อวิจารณ์ในสาขานี้จึงขาดไป

3.2.2. **ทัศนศิลป์** อาจารย์สายัณห์ แดงกลม เสนอความเห็นต่อสรรนิพนธ์สาขานี้ว่ามีความโดดเด่นในหลายด้าน กล่าวคือ มีความหลากหลายตั้งแต่ในด้านของการเลือกบทวิจารณ์ที่มีความลุ่มลึกมาวิเคราะห์ มีการยกตัวอย่างเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจและมีความงามทางวรรณศิลป์ เช่น งานของน. ณ ปากน้ำ บทวิจารณ์ของผศ. อิทธิพล ตั้งโฉลก ที่เป็นการวิเคราะห์งานของตัวเองด้วยการถอยห่างออกมาจากอัตลักษณ์ของตนเอง และสามารถวิจารณ์งานของตัวเองได้อย่างมีเหตุมีผล หรือบทวิจารณ์ของสมพงษ์ 'ทวี' ที่มีลักษณะเด่นในด้านของการแสดงทัศนะที่เป็นอัตวิสัยมาก แต่ก็สามารถจูงใจผู้อ่านให้คล้อยตามได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ควรแก้ไขในสรรนิพนธ์สาขาทัศนศิลป์ที่ควรนำไปปรับปรุงก่อนที่จะมีการตีพิมพ์เผยแพร่ คือ

- 3.2.2.1. **บทวิจารณ์** บทวิจารณ์บางบทของสาขาทัศนศิลป์ที่คัดสรรมามีปัญหา อาทิ ความสับสนและไม่ชัดเจนอันเกิดจากการแปลจากต้นฉบับที่มีการนำเสนอที่ไม่ชัดเจนอยู่แล้ว เช่น "ศิลปะร่วมสมัย (อะไร เมื่อไร ที่ไหน)" ของ จิม สุปิงกัต, เนื้อหาหลักที่ไม่เด่นชัด อาทิ "กลิ่นอายที่ฉวยแวว" ของ แจนนิส วงศ์สุรวัฒน์, บทวิจารณ์ "แสงสว่างท่ามกลางความมืด จิตรกรรมในประเทศไทยทุกวันนี้" ของไมเคิล ไรท์ เป็นเพียงการแบ่งประเภทของงานศิลปะ ไม่มีการวิจารณ์ที่เด่นชัด หรือบทวิจารณ์ "Camera Lucida" ของ โรแลนด์ บาร์ธส์ (Roland Barthes) มีเนื้อหาที่น่าสนใจ แต่เชิงอรรถมีขนาดยาวมากกว่าเนื้อหา ซึ่งควรปรับรูปแบบในการนำเสนอ
- 3.2.2.2. **บทวิเคราะห์** บทวิเคราะห์ส่วนใหญ่ในสรณิพนธ์มีแนวโน้มเป็นไปในลักษณะการนำเสนอความในบทวิจารณ์มากกว่าข้อสรุปความหรือย่อความ
- 3.2.2.3. **การแปลบทวิจารณ์** ผู้แปลต้องการรักษาลักษณะโครงสร้างประโยคตามบทวิจารณ์ภาษาต่างประเทศไว้ ซึ่งการแปลในลักษณะนี้บางครั้งสร้างความสับสนให้กับผู้อ่าน ดังนั้น ผู้วิจัยอาจต้องขัดเกลาภาษาในบทแปล เพื่อให้ทั้งคงความหมายเดิมของบทวิจารณ์และสามารถสื่อความกับผู้อ่านได้
- 3.2.2.4. **เชิงอรรถ** ควรนำเชิงอรรถบางรายการปรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของบทวิเคราะห์ เพราะเชิงอรรถในบทวิเคราะห์บางรายการรวมแล้วยาวกว่าบทวิเคราะห์
- 3.2.2.5. **การเรียงลำดับบทวิจารณ์และบทวิเคราะห์ในสรณิพนธ์นั้น** อาจารย์สายนธ์เสนอว่า อาจทำได้ใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ
- การนำบทวิจารณ์ขึ้นก่อนบทวิเคราะห์
 - การนำบทวิเคราะห์ขึ้นก่อนบทวิจารณ์ เนื่องจากบทวิจารณ์บางบทอ่านยากมาก ถ้าอ่านบทวิเคราะห์ก่อนจะช่วยให้เข้าใจบทวิจารณ์ได้ทันที

สำหรับข้อสรุปรวมที่ได้จากการอ่านบทวิเคราะห์รวมและสรณิพนธ์สาขาทัศนศิลป์ อาจารย์สายนธ์เห็นด้วยกับข้อสรุปของอาจารย์จักรพันธ์ในประเด็นที่ว่าประวัติศาสตร์ศิลป์ของไทยอ่อนแอและขาดประวัติศาสตร์ศิลป์ที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ได้

3.2.3. ศิลปะการละคร เนื่องจาก ดร. จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ ไม่สามารถมาร่วมประชุมได้ การเสนอข้อวิจารณ์ในสาขานี้จึงขาดไป

3.2.4. สังคีตศิลป์ บทวิจารณ์ขาดความสมดุล เนื่องจากบทวิจารณ์ดนตรีไทยมีเพียง 23 บท แต่บทวิจารณ์ดนตรีคลาสสิกตะวันตกมีถึง 27 บท อาจารย์สดับพินเสนอว่า น่าจะมีการเสริมบทวิจารณ์เพลงป๊อปและเพลงลูกทุ่งเข้าไปในสรณิพนธ์ ในเรื่องนี้หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงว่า โครงการฯ มีจุดมุ่งหมายจะสนับสนุนศิลปะและการวิจารณ์ศิลปะที่เป็นสมบัติของคนส่วนน้อยในสังคมให้กลายเป็นสมบัติของมหาชน จึงทำวิจัยเฉพาะบทวิจารณ์ดนตรีไทย(เดิม)และดนตรีคลาสสิกตะวันตกเท่านั้น

นอกจากนี้ อาจารย์สุวรรณาตั้งข้อสังเกตว่า ผู้วิจัยค้นพบทั้งปัญหาภายในวงการและปัญหาทางวัฒนธรรมของทั้งดนตรีคลาสสิกตะวันตกและดนตรีไทย ซึ่งนับเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของการวิจัย อีกทั้งผู้วิจัยยังแสดงให้เห็นถึงความอ่อนด้อยของวงการดนตรีใน 2 ลักษณะ คือ พลังทางปัญญาโดยรวมและความอ่อนแอในวงการดนตรี ด้วยเหตุนี้ อาจารย์สุวรรณาจึงตั้งประเด็นคำถามสืบเนื่องจากประเด็นนี้ว่า เมื่อทำสรณิพนธ์สาขาสังคีตศิลป์เสร็จแล้ว จะหยุดเพียงแค่นี้หรือไม่ ซึ่งหากไม่ดำเนินการศึกษาต่อก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เนื่องจากสรณิพนธ์ที่ทำขึ้นนี้นับเป็นองค์ความรู้ทางดนตรีที่มีส่วนสนับสนุนวงการการศึกษาด้านดนตรี ซึ่งหากพัฒนาต่อไปองค์ความรู้เหล่านี้อาจกลายเป็น “ดนตรีวิทยา” ของสังคมไทยก็ไปก็ได้

นอกจากนี้ หัวหน้าโครงการยังได้กล่าวถึงการสัมภาษณ์ Prof. Donald Mitchell ว่า เขาให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับดนตรีไทยว่า

- 1) ดนตรีไทยไม่อาจจะอยู่รอดได้ หากไม่มีดนตรีวิทยา และไม่มีการวิจารณ์มาหนุน การที่นักดนตรีไทยมุ่งแต่เพียงปกป้องตนเองและไม่ยอมให้บุคคลภายนอกเข้ามาเสนอความคิดเห็นจะทำให้ดนตรีไทยขาดพัฒนาการและล่มสลายไปในที่สุด
- 2) ไทยขาดการสกัดองค์ความรู้ให้เป็นรูปธรรม ทั้งๆ ที่มีความรู้ทางดนตรีไทยมากมาย

4. บทสังเคราะห์

บทสังเคราะห์มีความสำคัญในด้านของการชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อยของศิลปะและการวิจารณ์ศิลปะ 4 สาขาในประเทศไทย ด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นประเด็นที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน เช่น ในด้านของทัศนศิลป์ การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ศิลปะล้มเหลวเพราะไม่สามารถสร้างนักวิจารณ์ได้ เนื่องจากเป็นการเรียนการสอนแบบให้ข้อเท็จจริง แต่ไม่ได้ผนวกความรู้ดังกล่าวเข้ากับความสามารถในเชิงปฏิบัติ หรือการขาดองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และด้านวิทยาการดนตรีไทย

ผู้เข้าร่วมประชุมมีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับการปรับแก้บทสังเคราะห์ ดังนี้

- 4.1 บทสังเคราะห์ควรเขียนด้วยภาษาที่เป็นกลางในการให้ข้อมูลด้วยการนำเสนอปัญหา และการให้ข้อแนะนำในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว
- 4.2 เมื่อมีการตีพิมพ์สรณิพนธ์แต่ละสาขาควรมีการนำบทวิเคราะห์ของแต่ละสาขามารวมไว้ในสรณิพนธ์ด้วย หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องเขียนเอาไว้ในคำนำของสรณิพนธ์แต่ละสาขาว่าควรอ่านบทวิเคราะห์ประกอบเพื่อให้เห็นภาพรวมของสรณิพนธ์แต่ละสาขา หรืออาจเขียนแทรกเอาไว้ในบทวิเคราะห์ว่าให้กลับไปดูที่วิสังเคราะห์ในกรณีที่มีได้นำบทวิเคราะห์มาอยู่ในเล่มเดียวกันกับสรณิพนธ์แต่ละสาขา
- 4.3 เนื่องจากจุดหมายสำคัญของการทำสรณิพนธ์ครั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาศิลปะและเฟื่องฟูของศิลปวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้จัดทำสรณิพนธ์จึงควรคิดถึงกลุ่มเป้าหมายเอาไว้ให้มาก
- 4.4 การปรับแก้อาจไม่จำเป็นต้องรื้อใหม่ทั้งหมด เพราะเนื้อหาและประเด็นต่างๆ นั้นเกี่ยวร้อยกันทั้งหมด ซึ่งหากตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไปอาจทำให้เนื้อหาส่วนอื่นๆ หายไปด้วย

5. ศิลปะส่องทางให้แกกัน

ลักษณะศิลปะส่องทางให้แกกันที่ปรากฏอาจมีหลายลักษณะ ดังนี้

- 5.1. ศิลปะส่องทางให้แกกัน เช่น วรรณศิลป์ส่องทางให้แกทัศนศิลป์ด้วยการที่ใช้ขนบวรรณคดีที่เกี่ยวกับการ"ชมดง"เป็นเนื้อหาในงานจิตรกรรมบนบานประตูวิหารวัดสุทัศน์ (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) นอกจากนี้เราจะพบว่า การนำเสนอความคิดเชิงวิจารณ์ทางทัศนศิลป์พัฒนาไปไกลกว่าในวรรณศิลป์ โดยเฉพาะในด้านของมโนทัศน์และการนำเสนอ
- 5.2. การทำงานวิจัยศิลปะส่องทางให้แกกันซึ่งจะเห็นได้จากการใช้มุมมองและแนวคิดของศิลปะสาขาหนึ่งมาใช้ในการวิเคราะห์ศิลปะอีกสาขาหนึ่ง ดังเช่น การใช้ทฤษฎีวรรณคดีเป็นเครื่องมือในการวิจารณ์และเข้าถึงการแสดง

ละครในสาขาศิลปะการละคร ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ข้ามสาขา ระหว่างผู้วิจัย

- 5.3. ศิลปะกับการวิจารณ์ส่องทางให้แก่งัน ดังที่เราจะเห็นได้ว่างานสร้างสรรค์ เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการวิจารณ์ และการวิจารณ์อาจนำไปสู่การพัฒนา ความสามารถของศิลปินในการสร้างสรรค์งาน หรือสร้างงานขึ้นมาเพื่อเป็น ปฏิกริยาตอบโต้การวิจารณ์ก็ได้

6. ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่

การพยายามสกัดทฤษฎีจากแผ่นดินแม่ (*home-based theories / theories "from the native soil"*) ออกมาจากการวิจัยชิ้นนี้ เพื่อจะเป็นการแสดงให้เห็นว่า วิธีการคิดบาง ประการของคนไทยก็มีความเป็นสากลเช่นเดียวกับทฤษฎีตะวันตก

ในส่วนที่เกี่ยวกับไทยนั้น ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่อาจเป็นทางออกที่ทำให้เราหันกลับมา มองภูมิปัญญาของไทยและมองภูมิปัญญาของเอเชียได้เป็นอย่างดี การศึกษาทฤษฎีตะวันตกดู จะได้ผลหากรู้จักนำมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาของเราเอง นั่นอาจเรียกได้ว่าเป็นการปรับภูมิ ปัญญาที่เป็นโลกาภิวัตน์ (*intellectual globalization*) ให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (*intellectual localization*) ในเรื่องของการขยายวงทฤษฎีศิลปะให้ครอบคลุมการวิจารณ์ชีวิตและสังคมนั้น กรณีตัวอย่างของทฤษฎีระนาบมุม เป็นการสรุปวิธีการแสดงออกในดนตรีเพื่อใช้ในการวิจารณ์ สังคม คือเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยประเด็นทางศิลปวัฒนธรรม

7. ประโยชน์ของสรณิพนธ์ต่อคนในวงการสร้างสรรค์และวงวิชาการ

อาจารย์สตีบพิณ เสนอว่า สรณิพนธ์จะมีประโยชน์ต่อมหาชน หากเสนอตัวอย่างบท วิจัยที่ไม่ดีด้วย นอกจากนี้ อาจารย์สุวรรณา ยังแสดงความห่วงใยว่า หากผู้ที่นำสรณิพนธ์ไป ใช้ไม่มีพื้นฐานทางการวิจารณ์ที่ดีพอ เขานำสรณิพนธ์ไปใช้เหมือนเป็นยาสามัญประจำบ้าน ซึ่งในเรื่องนี้ หัวหน้าโครงการให้ข้อสรุปว่า เราไม่สามารถควบคุมการนำไปใช้ได้ แต่เราต้องระบุ เอาไว้อย่างชัดเจนว่า สรณิพนธ์เหล่านี้มีใช้ตำราสำเร็จรูปที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที หากแต่ ต้องนำไปประยุกต์ใช้

8. วัฒนธรรมมุขปาฐะและวัฒนธรรมลายลักษณ์

จากการอ่าน Summary Report ของหัวหน้าโครงการ แล้วนั้น ทั้ง Prof. Ganeshan และ ผศ. สุวรรณาต่างตั้งข้อสังเกตที่พ้องกันว่า ในการวิจัยครั้งนี้โครงการฯ ดูเหมือนกับไม่มั่นใจ

4. บทสังเคราะห์

บทสังเคราะห์มีความสำคัญในด้านของการชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อยของศิลปะและการวิจารณ์ศิลปะ 4 สาขาในประเทศไทย ด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นประเด็นที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน เช่น ในด้านของทัศนศิลป์ การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ศิลป์ล้มเหลวเพราะไม่สามารถสร้างนักวิจารณ์ได้ เนื่องจากเป็นการเรียนการสอนแบบให้ข้อเท็จจริง แต่ไม่ได้ผนวกความรู้ดังกล่าวเข้ากับความสามารถในเชิงปฏิบัติ หรือการขาดองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และด้านวิทยาการดนตรีไทย

ผู้เข้าร่วมประชุมมีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับการปรับแก้บทสังเคราะห์ ดังนี้

- 4.1 บทสังเคราะห์ควรเขียนด้วยภาษาที่เป็นกลางไม่ควรให้ข้อมูลด้วยการนำเสนอปัญหา และการให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาลำดับ เรียง
- 4.2 เมื่อมีการตีพิมพ์สรณิพนธ์แต่ละสาขาควรมีกติกา เช่น บทวิเคราะห์ของแต่ละสาขารวมไว้ในสรณิพนธ์ด้วย หรือไม่เช่นนั้นก็อาจต้องเขียนเอาไว้ในคำนำของสรณิพนธ์แต่ละสาขาว่าควรอ่านบทวิเคราะห์ประกอบเพื่อให้เห็นภาพรวมของสรณิพนธ์แต่ละสาขา หรืออาจเขียนแทรกเอาไว้ในบทวิเคราะห์ว่าให้กลับไปดูที่วิสังเคราะห์ในกรณีที่มีได้นำบทวิเคราะห์มาอยู่ในเล่มเดียวกันกับสรณิพนธ์แต่ละสาขา
- 4.3 เนื่องจากจุดหมายสำคัญของการทำสรณิพนธ์ครั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาศิลปะและเพื่อมหาชน ด้วยเหตุนี้ ผู้จัดทำสรณิพนธ์จึงควรคิดถึงกลุ่มเป้าหมายเอาไว้ให้มาก
- 4.4 การปรับแก้อาจไม่จำเป็นต้องรีดใหม่ทั้งหมด เพราะเนื้อหาและประเด็นต่าง ๆ นั้นเกี่ยวร้อยกันทั้งหมด ซึ่งหากตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไปอาจทำให้เนื้อหาส่วนอื่นๆ หายไปด้วย

5. ศิลปะสองทางให้แก่นัก

ลักษณะศิลปะสองทางให้แก่นักที่ปรากฏอาจมีหลายลักษณะ ดังนี้

- 5.1 ศิลปะสองทางให้แก่นัก เช่น วรรณศิลป์สองทางให้แก่นักทัศนศิลป์ด้วยการที่ใช้ชนบวรณคดีที่เกี่ยวกับการ"ขมดง"เป็นเนื้อหาในงานจิตรกรรมบนบานประตูวิหารวัดสุทัศน์ (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) นอกจากนี้เราจะพบว่า การนำเสนอความคิดเชิงวิจารณ์ทางทัศนศิลป์พัฒนาไปไกลกว่าในวรรณศิลป์ โดยเฉพาะในด้านของมโนทัศน์และการนำเสนอ
- 5.2 การทำงานวิจัยศิลปะสองทางให้แก่นักซึ่งจะเห็นได้จากการใช้มุมมองและแนวคิดของศิลปะสาขาหนึ่งมาใช้ในการวิเคราะห์ศิลปะอีกสาขาหนึ่ง ดังเช่น การใช้ทฤษฎีวรรณคดีเป็นเครื่องมือในการวิจารณ์และเข้าถึงการแสดง

ละครในสาขาศิลปะการละคร ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ข้ามสาขาระหว่างผู้วิจัย

- 5.3. ศิลปะกับการวิจารณ์สองทางให้แก่กัน ดังที่เราจะเห็นได้ว่างานสร้างสรรค์เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการวิจารณ์ และการวิจารณ์อาจนำไปสู่การพัฒนาความสามารถของศิลปินในการสร้างสรรคงาน หรือสร้างงานขึ้นมาเพื่อเป็นปฏิกิริยาตอบโต้การวิจารณ์ก็ได้

6. ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่

การพยายามสกัดทฤษฎีจากแผ่นดินแม่ (*home-based theories / theories "from the native soil"*) ออกมาจากการวิจัยชิ้นนี้ เพื่อจะเป็นการแสดงให้เห็นว่า วิธีการคิดบางประการของคนไทยก็มีความเป็นสากลเช่นเดียวกับทฤษฎีตะวันตก

ในส่วนที่เกี่ยวกับไทยนั้น ทฤษฎีจากแผ่นดินแม่อาจเป็นทางออกที่ทำให้เราหันกลับมามองภูมิปัญญาของไทยและมองภูมิปัญญาของเอเชียได้เป็นอย่างดี การศึกษาทฤษฎีตะวันตกดูจะได้ผลหากรู้จักนำมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาของเราเอง นั้นอาจเรียกได้ว่าเป็นการปรับภูมิปัญญาที่เป็นโลกาภิวัตน์ (*intellectual globalization*) ให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (*intellectual localization*) ในเรื่องของการขยายวงทฤษฎีศิลปะให้ครอบคลุมการวิจารณ์ชีวิตและสังคมนั้น กรณีตัวอย่างของทฤษฎีระนาดทุ้ม เป็นการสรุปวิธีการแสดงออกในดนตรีเพื่อใช้ในการวิจารณ์สังคม คือเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยประเด็นทางศิลปวัฒนธรรม

7. ประโยชน์ของสรณิพนธ์ต่อคนในวงการสร้างสรรค์และวงวิชาการ

อาจารย์สตีบพิณ เสนอว่า สรณิพนธ์จะมีประโยชน์ต่อมหาชน หากเสนอตัวอย่างบทวิจารณ์ที่ไม่ดีด้วย นอกจากนี้ อาจารย์สุวรรณา ยังแสดงความห่วงใยว่า หากผู้ที่นำสรณิพนธ์ไปใช้ไม่มีพื้นฐานทางการวิจารณ์ที่ดีพอ เขาจะนำสรณิพนธ์ไปใช้เหมือนเป็นยาสามัญประจำบ้าน ซึ่งในเรื่องนี้ หัวหน้าโครงการให้ข้อสรุปว่า เราไม่สามารถควบคุมการนำไปใช้ได้ แต่เราต้องระบุนำเอาไว้อย่างชัดเจนว่า สรณิพนธ์เหล่านี้มีใช้ตำราสำเร็จรูปที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที หากแต่ต้องนำไปประยุกต์ใช้

8. วัฒนธรรมมุขปาฐะและวัฒนธรรมลายลักษณ์

จากการอ่าน Summary Report ของหัวหน้าโครงการ แล้วนั้น ทั้ง Prof. Ganeshan และ ผศ. สุวรรณาต่างตั้งข้อสังเกตที่พ้องกันว่า ในการวิจัยครั้งนี้โครงการฯ ดูเหมือนกับไม่มั่นใจ

ในวัฒนธรรมมุขปาฐะที่ปรากฏในสังคมไทย จึงกำหนดให้การวิจารณ์ลายลักษณ์เป็นตัวตั้งในการวิจัย ซึ่งในประเด็นนี้ Prof. Ganeshan ได้เสนอข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ในเมื่อวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะ เหตุใดโครงการฯ จึงไม่มองในมุขกถาบ้างโดยใช้วัฒนธรรมมุขปาฐะเป็นหลักและใช้วัฒนธรรมลายลักษณ์เป็นวัฒนธรรมเสริม

นอกจากนี้ อาจารย์สุวรรณายังตั้งคำถามต่อไปว่า ในรายงานสรุปไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรมมุขปาฐะ และอันที่จริงวัฒนธรรมมุขปาฐะมีคุณค่ามากในสังคมไทย เนื่องจากการวิจารณ์ดั้งเดิมของไทยเป็นเรื่องการชมหรือการที่ศิลปินวิจารณ์งานศิลปะก็เป็นเรื่องของคนกลุ่มเล็กๆ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้วัฒนธรรมลายลักษณ์ไม่สามารถเกิดได้ในสังคมไทยตั้งแต่เริ่มมีการวิจารณ์ คนในสังคมชอบวิจารณ์แบบมุขปาฐะมากกว่าการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์ สิ่งที่น่าทำคือทำให้วัฒนธรรมมุขปาฐะสามารถสื่อสารกับมหาชนได้มากขึ้น และมีช่วงอายุที่ยาวขึ้นกว่านี้ ประเด็นดังกล่าวจึงนำไปสู่คำถามที่ว่า ความพยายามในการเปลี่ยนมุมมองและแนวคิดของคนในสังคมจากวัฒนธรรมมุขปาฐะไปสู่วัฒนธรรมลายลักษณ์นั้น อาจจะเป็นความล้มเหลวหรือไม่ คำถามดังกล่าวเกิดขึ้นจากการอ่านรายงานสรุปของหัวหน้าโครงการ และสรวนิพนธ์ก็ไม่ได้ตอบคำถามหรือให้คำอธิบายเกี่ยวกับประเด็นนี้

หัวหน้าโครงการให้ความกระจ่างในเรื่องนี้ว่า การที่โครงการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมลายลักษณ์และพยายามทำให้การวิจารณ์เป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์ เนื่องจากการวิจารณ์แบบลายลักษณ์เป็นสาธารณะและทำให้เกิดองค์ความรู้ในสังคม ประกอบกับยังช่วยทำลายลักษณะการหวงวิชาได้ ในการวิจารณ์ลายลักษณ์ควรจะมองโมทัศน์เกี่ยวกับวัดโพธิ์ (the Wat Poh Paradigm) เป็นเกณฑ์ เพราะวัฒนธรรมลายลักษณ์เป็นกระบวนการทำความรู้ที่เป็นมุขปาฐะให้เป็นสาธารณะ และความรู้ที่ได้บันทึกไว้จะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษต่อไปในอนาคต ประวัติศาสตร์และองค์ความรู้จะสามารถพัฒนาไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง

อาจารย์สุวรรณเห็นด้วยกับหัวหน้าโครงการในเรื่องนี้ว่า การสร้างวัฒนธรรมลายลักษณ์ควรมีเพราะเป็นกระบวนการบันทึกความรู้ แต่องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจะต้องไม่ใช่แบบอย่างที่ทำให้คนยึดถือเป็นสรณะอย่างตายตัว แต่ควรเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดความคิดและวัฒนธรรมในการเผยแพร่ต่อไปด้วยฐานข้อมูลที่โครงการฯ วิจัยเอาไว้ ด้วยเหตุนี้จึงควรปรับงานวิจารณ์ให้มีช่วงอายุที่ยาวนานขึ้นมากกว่าจะสร้างงานวิจารณ์เป็นเพียงงานวิจัยเฉพาะกิจเท่านั้น

9. ความอ่อนแอของการวิจารณ์ในสังคมไทย

อาจารย์สุวรรณชี้ให้เห็นว่าปัญหาความอ่อนแอของการวิจารณ์ในสังคมไทยเกิดจากการขาดความต่อเนื่องของบุคคลในการสร้างงานวิจารณ์และการขาดความต่อเนื่องเกี่ยวกับการประเมินการวิจารณ์ในลักษณะที่เป็นสหบท นั่นคือการอ้างอิงสืบต่อและโต้แย้งงานที่มีมาแล้ว ซึ่งพลวัตในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดความต่อเนื่องและการสืบต่อวิจารณ์ในสังคมต่อไป โดยจะช่วยให้การวิจารณ์ไม่ผูกติดกับบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้วิจารณ์ หากในสังคมยังไม่มี

วิจารณ์ในลักษณะนี้เราก็ควรสร้างขึ้นมา นอกจากนี้ ยังยกตัวอย่างปรากฏการณ์การสร้างหนังสือเฉพาะกลุ่มของนิสิตนักศึกษาเมื่อประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเหตุปัจจัยที่ผลักดันทำให้เกิดปรากฏการณ์นี้ขึ้นเนื่องจากในช่วงนั้นคน“มีไฟ”อยากจะเขียนประกอบกับในช่วงเวลานั้นไม่มีหนังสือวิจารณ์ที่ควรจะให้มีและอยากอ่าน จึงเขียนหนังสือเหล่านั้นขึ้นมาเอง แต่เหตุที่หนุ่มสาวในสมัยปัจจุบันไม่ได้สร้างหรือไม่ได้ต้องการหนังสือในลักษณะนี้เนื่องจากสังคมและเงื่อนไขบางประการเปลี่ยนแปลงไป

อาจารย์สตีเฟนพิณเสนอความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า ควรปรับปรุงคุณภาพและเนื้อหาของ การวิจารณ์มากกว่าที่จะให้ความสนใจในเรื่องของปริมาณและจำนวนคนอ่าน ทั้งนี้อาจารย์ สุวรรณอภิปรายเพิ่มเติมว่า ควรสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งภายในการวิจารณ์เองมากกว่า โดยกลุ่มเป้าหมายของอาจเป็นเพียงกลุ่มผู้สนใจหรือประชาชนทางศิลปะเล็กๆ แต่พยายามสร้างเครือข่ายที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและขยายกว้างออกไป อาทิ การให้ความสนับสนุนของโครงการฯ ต่อ นักวิจารณ์รุ่นใหม่ที่เกิดจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการที่โครงการฯ จัดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ การสร้างเวทีใหม่ให้หรือการหาความเชื่อมโยงในระบบบางอย่าง เพื่อให้เขาสามารถสร้างเวทีของการวิจารณ์ของตนเองขึ้นมา

อาจารย์จักรพันธ์กล่าวสนับสนุนในเรื่องนี้เพิ่มเติมว่า การวิจารณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอาจมี ผู้สนใจในเพียงช่วงเวลาสั้นๆ ก็ได้ จึงควรสร้างความต่อเนื่องในด้านความคิด ซึ่งอาจมีใช้โดยผู้ เขียนคนเดียวกัน ในลักษณะสหบทของการวิจารณ์ ทั้งนี้ ได้ยกตัวอย่างสรณิพนธ์ของสาขาทัศน ศิลป์ว่าสรณิพนธ์ของสาขานี้ขาดลักษณะที่เป็นสหบท เนื่องจากสังคมไทยขาดการเก็บรักษา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ จึงทำให้ศิลปินในสาขานี้ต้องเริ่มด้วยการกลับไปจุดเริ่มต้นทุกครั้ง เพราะขาดความสืบเนื่องและความสืบต่อทางความคิด ซึ่งหากมีการเก็บรักษาและสะสมหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ไว้ศิลปิน/นักวิจารณ์ก็ไม่ต้องเริ่มนับหนึ่งใหม่ แต่สามารถรับเอาองค์ความรู้ที่มี อยู่แล้วมาสร้างและพัฒนางานของตนต่อไปได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้โครงการฯ ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมลายลักษณ์มาก

หัวหน้าโครงการสรุปทางออกของการแก้ปัญหาที่ได้จากการอภิปรายในครั้งนี้ว่า หากมี โอกาสที่จะสามารถเผยแพร่บทวิจารณ์ในสื่อขนาดใหญ่ก็ควรทำ แต่หากไม่ได้รับการสนับสนุน จากสื่อขนาดใหญ่ก็ควรสร้างความเข้มแข็งในกลุ่มเล็กๆ(ประชาชนเล็กๆ)ที่มีอยู่ โดยไม่ต้องกังวล ถึงจำนวนคนอ่าน นอกจากนี้ ควรให้การสนับสนุนนักวิจารณ์หน้าใหม่โดยเน้นที่การสนับสนุน คุณภาพของการวิจารณ์เป็นสำคัญ

10. กิจกรรมการวิจารณ์และการสร้างประชาคมหรือเครือข่ายการวิจารณ์

- 10.1. เครือข่ายการวิจัยการวิจารณ์ในประเทศไทยยังเป็นกิจกรรมของคนกลุ่ม น้อยที่ให้ความสำคัญต่อศิลปะและการวิจารณ์อยู่ กิจกรรมที่ทางโครงการฯ ได้จัดขึ้นนั้น กระตุ้นการวิจารณ์ได้เฉพาะกลุ่มคนที่สนใจศิลปะและการวิจารณ์อยู่แต่เดิมเท่านั้น

ประชาคมที่เกิดขึ้นนั้นจึงจัดเป็นความสัมพันธ์แนวนอนซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความคุ้นเคยกัน ผู้ที่มาร่วมกิจกรรมกับทางโครงการฯ ก็มักจะเป็นคนกลุ่มเดิม การสื่อความกับมหาชนโดยผ่านสื่อไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเรื่องปริมาณหรือจำนวนของมหาชน คนเพียงคนเดียวที่มีความสนใจในศิลปะและการวิจารณ์ก็สามารถจัดเป็นประชาคมหรือมหาชนได้ หากประชาคมหรือมหชนดังกล่าวมีคุณภาพ ประเด็นด้านคุณภาพจึงมีความสำคัญมากกว่าด้านปริมาณ

- 10.2. การที่ไม่มีข้อมูลย้อนกลับต่อการวิจารณ์ หรือศิลปะ มิได้หมายความว่าไม่มีการวิจารณ์ เพราะธรรมชาติของผู้เสพศิลปะที่ไม่ใช่เพื่อคนส่วนใหญ่มักจะเป็นฝ่ายฟังไม่ค่อยจะแสดงความคิดเห็น ดังที่เราจะเห็นได้จากรายการดนตรีคลาสสิก มักจะไม่ค่อยมีผู้แสดงความคิดเห็นหรือโทรศัพท์เข้ามาสนทนาด้วยเหมือนรายการเพลงป๊อป การแสดงความคิดเห็นมักเกิดขึ้นเมื่อมีประเด็นที่ผู้ฟังไม่เห็นด้วย ผู้ฟังมักจะแสดงตัวเมื่อมีการเล่นเกม ขอบัตรเข้าชมคอนเสิร์ต ฯลฯ
- 10.3. สาเหตุที่มีการเขียนบทวิจารณ์น้อยลงนั้นเป็นเพราะปัจจัยทางสังคมการเมืองเปลี่ยนไป นักวิจารณ์ในช่วงต้นของปี 2500-2520 จะให้ความสำคัญต่อการวิจารณ์มากเพราะเป็นแนวทางในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองแลสังคม หรือเป็นแนวทางในการแสดงออกเกี่ยวกับประเด็นที่ไม่เห็นด้วยกับระบบความคิดของครูอาจารย์ นอกจากนั้น การวิจารณ์ยังเป็นเวทีให้คนรุ่นนั้นได้ทดลองในการแสดงความรู้ที่ได้เล่าเรียนมาจากในระบบอีกด้วย ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนไปแล้วในยุคปัจจุบันด้วยปัจจัยนานัปการ
- 10.4. จากกิจกรรมการวิจารณ์ที่โครงการฯ จัดแสดงให้เห็นว่า เครือข่ายการวิจารณ์มีอยู่ ทางโครงการฯ จะแก้ปัญหาเนื้อที่ในการตีพิมพ์ด้วยการนำแนวคิดของวอลแตร์ คือ “จงมาปลุกสวนเล็กๆ ของเรากันเถิด” มาปรับใช้ด้วยการสร้างประชาคมการวิจารณ์เป็นกลุ่มเล็กๆ และกลุ่มการวิจารณ์ที่เกิดขึ้นก็จะสร้างเครือข่ายกันเอง นอกจากนั้น ยังจำเป็นต้องทำวารสารของทางโครงการฯ ขึ้น โดยอาจมีการให้คำตอบแทนในการเขียนหรือมีการประกวดบทวิจารณ์เป็นครั้งคราว ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวอาจกลายเป็นกิจกรรมต่อไปในอนาคตของโครงการฯ หากได้รับการสนับสนุนจากสกว. อีก กรณีนี้ยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอยู่ว่าควรทำวารสารขึ้นใหม่หรือไม่
- 10.5. การเรียนการสอนศิลปะในชั้นเรียนจัดเป็นการวิจารณ์ได้ แม้ผู้วิจัยสาขาทัศนศิลป์จะเชื่อว่า กิจกรรมดังกล่าวมิได้เป็นการวิจารณ์ หากใช้ปริมาณของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นมาตรฐานในการประเมิน แต่หากมิได้คำนึงถึงปริมาณ แต่ให้ความสำคัญการส่ง-รับการวิจารณ์ที่มีอยู่โดยมีมาตรฐานในด้านของคุณภาพแล้ว ก็สามารถจัดได้ว่าการเรียนการสอนการวิจารณ์ศิลปะในชั้นเรียนเป็นกิจกรรมการวิจารณ์อย่างหนึ่งได้

- 10.6. อัตวิสัยอันรวมไปถึงประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละคนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ผู้วิจัยไม่ควรมองข้าม เพราะอัตวิสัยในแง่ของประสบการณ์และการวิจิตร (appreciation) อาจนำไปสู่การวิจารณ์ที่ดีได้ หากใช้เหตุผลในการช่วยสนับสนุน และในทำนองเดียวกัน วิชาการกับการปฏิบัติต้องมาด้วยกัน
- 10.7. ในเรื่องของปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการวิจัยในส่วนของประชมคมการวิจารณ์ศิลปะในประเทศไทย อาจารย์สตีบพิณเสนอว่าอาจจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับนักจิตวิทยาสังคมในการวิเคราะห์เรื่องการรับ (reception) และผู้รับ (recipient) รวมทั้งเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการวิจารณ์ให้กับโครงการฯ ได้

ในเรื่องนี้หัวหน้าโครงการตั้งคำถามนำในการเปิดประเด็นอภิปรายต่อไปว่า การวิจารณ์จะเพิ่มขึ้นหรือไม่ หากเราปรับกลไกบางอย่างของการวิจารณ์ อาทิ การเปลี่ยนรูปแบบของการวิจารณ์ให้สร้างความสนใจของมหาชน อาจารย์จักรพันธ์ให้คำตอบในเรื่องนี้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมเปิดและคิดว่ามีตัวกลางบางอย่างที่จะช่วยให้การวิจารณ์เข้าถึงมหาชนได้ ตัวกลางที่ว่านี้มีได้หมายถึงสื่อมวลชนเท่านั้น แต่อาจเป็นกระบวนการบางอย่างที่เชิญชวนให้คนทั่วไปสนใจเข้าร่วมกับกิจกรรมการวิจารณ์ เช่น การจัดรายการ Artist's Talk

อาจารย์สุวรรณชี้ให้เห็นว่า ก่อนที่จะวิจารณ์งานผู้วิจารณ์ควรพิจารณาถึงสิ่งที่จะสื่อออกไปยังมหาชน ทั้งนี้ อาจารย์ได้ยกตัวอย่างรายการสัมภาษณ์ดาราทงโทรทัศน์รายการหนึ่งของญี่ปุ่นว่า รายการสัมภาษณ์นี้ไม่ได้จำกัดวงการสัมภาษณ์เพียงเฉพาะชีวิตของดาราคณหนึ่งๆ เท่านั้น แต่การสัมภาษณ์ขยายวงไปไกลถึงปรัชญาการแสดง ชีวิตและสังคม เพราะทั้งผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการแลกเปลี่ยนทัศนะที่เชื่อมโยงกับมหาชนในสังคม

นอกจากนี้ อาจารย์ชี้ระเน้นว่าการวิจารณ์ที่มีประโยชน์และเป็นพลังปัญญาของสังคม คือ การวิจารณ์ที่มีคุณภาพและมีการเผยแพร่ อีกทั้งยังเสนอว่าควรให้ความสนใจต่อการวิจารณ์โดยอาศัยสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่การวิจารณ์ไปสู่มหาชนด้วย เพราะอินเทอร์เน็ตนับเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนกลุ่มใหญ่ในสังคมปัจจุบัน หัวหน้าโครงการตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่า การวิจารณ์ในลักษณะนี้นับเป็นหนทางหนึ่งในการเผยแพร่การวิจารณ์ไปสู่มหาชนได้

ข้อสรุปที่หัวหน้าโครงการสรุปในประเด็นนี้คือ การทำให้การวิจารณ์เป็นสาธารณะอาจทำได้ในหลายลักษณะทั้งในวงจำกัดและการใช้สื่อมวลชนเป็นตัวกลางในการเผยแพร่ ปัญหาในด้านของการเผยแพร่จึงจะไม่ใช่วิชาหลักเสมอไป แต่ประเด็นที่ต้องขบคิดต่อไปก็คือทำอย่างไรจึงจะสร้างงานวิจารณ์ที่มีคุณภาพ และทำอย่างไรที่จะให้งานวิจารณ์ที่มีคุณภาพเหล่านี้สามารถสื่อสารผ่านสื่อสมัยใหม่ไปสู่มหาชนวงกว้างของสังคมได้

ข้อสังเกตที่ได้จากการประชุมในวันพุธที่ 24 ตุลาคม 2544

1. ศิลปะสองทางให้แก่นัก

หัวหน้าโครงการ กล่าวว่า ลักษณะศิลปะสองทางให้แก่นักเกิดขึ้นอยู่แล้วในสังคมไทย เนื่องจากวัฒนธรรมของเราเอื้อให้เกิดการทำงานร่วมกันซึ่งต่างจากสังคมตะวันตก จากการทำงานร่วมกันของคณะผู้วิจัย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้วิจัยใน 2 ลักษณะ คือ ศิลปะสองทางให้แก่นักและการวิจารณ์สองทางให้แก่นัก

แต่อาจารย์สุวรรณาตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ว่าการที่พยายามเชื่อมเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยกำลังพยายามแยกประเด็นดังกล่าวออกเป็น 2 ส่วน ทั้งๆ ที่ประเด็นดังกล่าวอยู่ร่วมกัน ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยจริงๆ คือการพยายามทำความเข้าใจความสัมพันธ์นี้อีกชั้นหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น ขณะที่อ่านบทวิเคราะห์ร่วมของผู้วิจัยแต่ละสาขา จะรู้สึกว่ามีกรอบใหญ่ๆ บางกรอบมากำกับให้สื่อสารออกมาในรูปแบบเดียวกันทั้ง 4 สาขา จึงทำให้ข้อเขียนบางตอนหรือบางช่วงมีลักษณะสะดุดหรือมีรอยต่อบางประการอยู่ จึงน่าจะให้งานวิจัยแต่ละสาขาสื่อสารออกมาในลักษณะที่แตกต่างกันตามธรรมชาติของแต่ละสาขามากกว่าที่จะใช้กรอบในการวิจัยร่วมกันตายตัวเกินไป

อาจารย์จักรพันธ์กล่าวว่าในประเด็นนี้ว่า ลักษณะศิลปะสองทางให้แก่นักเกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันของคณะผู้วิจัยทั้ง 4 สาขา จะเห็นตัวอย่างที่ชัดเจนจากการที่ครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยทั้ง 4 สาขาได้ชมละครเรื่อง ฟลามิงโก บาร์ ร่วมกัน และก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และวิจารณ์ข้ามสาขากัน ซึ่งตัวอย่างดังกล่าวทำให้ได้เรียนรู้ว่าลักษณะศิลปะสองทางให้แก่นักในการวิจารณ์เกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ อาทิ การเข้าใจถึง "ภาษา" เฉพาะของแต่ละสาขา การใช้ศาสตร์แขนงอื่นมาอธิบายหรือการให้แต่ละสาขาเขียนบทวิจารณ์ในเรื่องเดียวกันขึ้นมาแล้วนำมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งการทำเช่นนี้จะทำให้เกิดการวิจารณ์ที่ลึกซึ้งขึ้น สำหรับเรื่องปัญหาในการเขียนนั้น น่าจะเกิดจากการมองของผู้วิจัยแต่ละสาขาว่ามองเรื่องนั้นๆ ไปได้ลึกระดับใด ขณะเดียวกัน เราต้องยอมรับด้วยว่าพื้นฐานของการวิจารณ์ของแต่ละสาขามาจากฐานประสบการณ์ที่แตกต่างกัน เช่น การวิจารณ์แบบที่เรียกว่า non-verbal criticism ทางดนตรีนับเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้แก่ผู้แสดงหรือผู้ปฏิบัติ ซึ่งกลไกเช่นนี้ในสาขาทัศนศิลป์ก็มีเช่นเดียวกัน ดังนั้น การที่จะอธิบายในเรื่อง "ศิลปะสองทางให้แก่นัก" จำเป็นต้องกลับไปดูในแต่ละสาขาว่ามีฐานองค์ความรู้อยู่ในระดับใดและได้เรียนรู้สิ่งใดเพิ่มเติมจากการทำงานวิจัยร่วมกันโดยมีระเบียบวิธีในการวิจัยกลางเป็นแนวทางร่วมที่ไม่ตายตัวนัก

2. การประเมินบทวิเคราะห์ 4 สาขาและบทสังเคราะห์ของหัวหน้า โครงการ โดยอาจารย์สุวรรณา

อาจารย์สุวรรณได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า ขณะที่อ่าน Summary Report ของหัวหน้าโครงการ รู้สึกว่าข้อเขียนทั้งหมดราบรื่นและไม่รู้สึกสะดุดในตอนหนึ่งตอนใดเลย แต่เมื่ออ่านบทวิเคราะห์รวมของผู้วิจัยสาขาต่างๆ จะพบรอยต่อและข้อสรุปบางอย่างที่ทำให้อ่านแล้วไม่ราบรื่นเช่นเดียวกับความรู้สึกที่ได้จากการอ่าน Summary Report ซึ่งอาจารย์สุวรรณเสนอทางออกในเรื่องนี้ไว้ว่า ผู้วิจัยควรนำเสนอความคิดต่างๆ ที่ได้ในงานวิจัยด้วยภาษาของตนเอง

3. สถาบันการศึกษา

อาจารย์จักรพันธ์กล่าวว่าในเรื่องสถาบันการศึกษาปรากฏใน Summary Report ของหัวหน้าโครงการนั้นสั้นมาก จึงควรมีการให้ภาพของสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนกว่านี้เพราะอันที่จริงสถาบันการศึกษาเป็นปัญหาต่อวงการวิจารณ์ในประเทศไทยเช่นเดียวกับสื่อ แต่นักที่ทางโครงการให้ดูจะเน้นไปที่สื่อมวลชนมากกว่าสถาบันการศึกษา

4. หน้าที่ของผู้วิจัย

ภาระหน้าที่ของผู้วิจัยมีหลากหลาย อันได้แก่

- 4.1. ทำหน้าที่นักวิจัย ในการรวบรวม คัดเลือก และวิเคราะห์บทวิจารณ์อันเป็นผลงานของผู้อื่น
- 4.2. ทำหน้าที่นักวิจารณ์ จากการที่ผู้วิจัยเริ่มเขียนบทวิจารณ์เพื่อเสริมสร้างองค์ของงานวิจารณ์ตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมานั้น ดูจะกลายเป็นหน้าที่หลักประการหนึ่งของโครงการไป ทั้งที่ในความเป็นจริง การเขียนบทวิจารณ์ของผู้วิจัยน่าจะเป็นการทดลองปรับแก้ข้อบกพร่องที่ผู้วิจัยพบในการวิเคราะห์บทวิจารณ์ที่ผู้อื่นได้เขียนขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้เรียนรู้จากการทำวิจัยครั้งนี้

อย่างไรก็ตาม ยังไม่สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วิธีการที่ผู้วิจัยได้นำข้อบกพร่องที่พบจากการอ่านบทวิจารณ์ของผู้อื่นในขั้นตอนการทำสรุพนินพนธ์ไปปรับแก้ด้วยการทดลองเขียนบทวิจารณ์ ซึ่งการวิเคราะห์จะต้องใช้เวลาต่อไปหลังจากที่โครงการได้ดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้วในวันที่ 3 มกราคม 2545 นี้

- 4.3. ทำหน้าที่นักวิชาการ กล่าวคือ การทำหน้าที่กลั่นกรองงานวิจารณ์ วิเคราะห์ ตลอดจนชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเสนอแนวทางในการแก้ไข นอกจากนั้น ยังมีหน้าที่ในการหาข้อสรุปจากสิ่งที่สังเกตได้เพื่อสรุปเป็นทฤษฎีต่อไปซึ่งเป็นหน้าที่ที่มีต่อวงการและการศึกษา นั้นอาจเป็นเพราะผู้วิจัยมีสถานะเป็นอาจารย์ในสถาบันการศึกษาอยู่แต่เดิมด้วย

5. นัยเชิงทฤษฎี

อาจารย์สุวรรณได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า ขณะที่อ่าน *Summary Report* ของหัวหน้าโครงการ รู้สึกว่าข้อเขียนทั้งหมดราบรื่นและไม่รู้สึกสะดุดในตอนหนึ่งตอนใดเลย แต่เมื่ออ่านบทวิเคราะห์รวมของผู้วิจัยสาขาต่างๆ จะพบรอยต่อและข้อสรุปบางอย่างที่ทำให้อ่านแล้วไม่ราบรื่นเช่นเดียวกับความรู้สึกที่ได้จากการอ่าน *Summary Report* ซึ่งอาจารย์สุวรรณเสนอทางออกในเรื่องนี้ไว้ว่า ผู้วิจัยควรนำเสนอความคิดต่างๆ ที่ได้ในงานวิจัยด้วยภาษาของตนเอง

3. สถาบันการศึกษา

อาจารย์จักรพันธ์กล่าวว่าในเรื่องสถาบันการศึกษาปรากฏใน *Summary Report* ของหัวหน้าโครงการนั้นสั้นมาก จึงควรมีการให้ภาพของสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนกว่านี้เพราะอันที่จริงสถาบันการศึกษาเป็นปัญหาต่อวงการวิจารณ์ในประเทศไทยเช่นเดียวกับสื่อ แต่นักนักที่ทางโครงการให้ดูจะเน้นไปที่สื่อมวลชนมากกว่าสถาบันการศึกษา

4. หน้าที่ของผู้วิจัย

ภาระหน้าที่ของผู้วิจัยมีหลากหลาย อันได้แก่

- 4.1. ทำหน้าที่นักวิจัย ในการรวบรวม คัดเลือก และวิเคราะห์บทวิจารณ์อันเป็นผลงานของผู้อื่น
- 4.2. ทำหน้าที่นักวิจารณ์ จากการที่ผู้วิจัยเริ่มเขียนบทวิจารณ์เพื่อเสริมสร้างองค์ของงานวิจารณ์ตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมานั้น ดูจะกลายเป็นหน้าที่หลักประการหนึ่งของโครงการไป ทั้งที่ในความเป็นจริง การเขียนบทวิจารณ์ของผู้วิจัยน่าจะเป็นการทดลองปรับแก้ข้อบกพร่องที่ผู้วิจัยพบในการวิเคราะห์บทวิจารณ์ที่ผู้อื่นได้เขียนขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้เรียนรู้จากการทำวิจัยครั้งนี้

อย่างไรก็ตาม ยังไม่สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วิธีการที่ผู้วิจัยได้นำข้อบกพร่องที่พบจากการอ่านบทวิจารณ์ของผู้อื่นในขั้นตอนการทำสรุพนิพนธ์ไปปรับแก้ด้วยการทดลองเขียนบทวิจารณ์ ซึ่งการวิเคราะห์จะต้องใช้เวลาต่อไปหลังจากที่โครงการได้ดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้วในวันที่ 3 มกราคม 2545 นี้

- 4.3. ทำหน้าที่นักวิชาการ กล่าวคือ การทำหน้าที่กลั่นกรองงานวิจารณ์ วิเคราะห์ ตลอดจนชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเสนอแนวทางในการแก้ไข นอกจากนั้น ยังมีหน้าที่ในการหาข้อสรุปจากสิ่งที่สังเกตได้เพื่อสรุปเป็นทฤษฎีต่อไปซึ่งเป็นหน้าที่ที่มีต่อวงวิชาการและการศึกษา นั่นอาจเป็นเพราะผู้วิจัยมีสถานะเป็นอาจารย์ในสถาบันการศึกษาอยู่แต่เดิมด้วย

5. นัยเชิงทฤษฎี

ไปจากวัฒนธรรมตะวันตก และวัฒนธรรมดังกล่าวได้แทรกเข้ามาอยู่ในละครไทยด้วย การเข้าถึงละครไทยได้จำเป็นต้องตีความสัญลักษณ์จากท่าทางการรำให้ได้จึงจะเข้าใจละครไทยได้เป็นอย่างดี ท่าทางในการแสดงออกดังกล่าวจะไม่คำนึงถึงความสมจริง ละครไทยจึงไม่มุ่งที่จะสร้างความสมจริง ตื่นเต้น เร้าใจเช่นเดียวกับละครตะวันตก

ข้อสังเกตที่ได้จากการประชุมในวันพฤหัสบดีที่ 25 ตุลาคม 2544

1. ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อได้อ่านบทวิจารณ์

อาจารย์ธีระว่า บทวิจารณ์เกี่ยวกับศิลปะและดนตรีนั้น เป็นการกล่าวถึงอย่างกว้างๆ ไม่เป็นเชิงสั่งสอนเหมือนการวิจารณ์ทางวรรณศิลป์ แต่งานวิจารณ์ที่ดีและมีคุณค่าน่าจะเป็นงานวิจารณ์ที่ให้ความรู้ให้ปัญญาให้และความมหัศจรรย์ มิใช่เป็นการสั่งสอนเพียงอย่างเดียว อาจารย์สุวรรณาได้เสนอความเห็นในเรื่องนี้เพิ่มเติมว่า บทวิจารณ์บางชิ้นมีคุณสมบัติที่กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดเหตุการณ์และชวนติดตามอ่าน

อาจารย์จักรพันธ์เสนอความเห็นที่ต่างออกไปว่า บทวิจารณ์ที่คัดสรรไว้ในสรณิพนธ์นั้น เป็นบทความเชิงวิชาการมากกว่าที่จะเป็นบทวิจารณ์ศิลปะจริงๆ ซึ่งบทความเชิงวิชาการเหล่านี้ไม่ก่อให้เกิดสนุกหรือเหตุการณ์ในการอ่าน เนื่องจากบทวิจารณ์ที่คัดมาเหล่านี้เน้นในเรื่องพลังทางปัญญาในระดับที่สูงมาก

ทั้งนี้ หัวหน้าโครงการได้ตั้งประเด็นสืบเนื่องในเรื่องนี้ต่อไปว่างานวิจารณ์จำเป็นต้องอ่านสนุกหรือไม่ว่า บทวิจารณ์ไม่จำเป็นต้องสนุกทุกชิ้นเพราะบางครั้งบทวิจารณ์อาจก่อให้เกิดความเจริญใจหรือประเทืองปัญญานอกเหนือจากความสนุกก็ได้

อีกทั้ง คุณบรรพพงศ์ได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมที่น่าสนใจว่า แนวทางในการจัดรายการวิทยุ นำมาปรับใช้ในการเขียนบทวิจารณ์ได้นั้นเพราะการจัดรายการผู้จัดต้องให้ความสนใจใน 3 เรื่อง คือ 1) การให้ข้อมูล (information) 2) การให้ความรู้ (education) และ 3) การให้ความบันเทิง (entertainment)

นอกจากนี้ แนวคิดใหม่ทางการศึกษาในเรื่องของการให้ทั้งความรู้และความบันเทิงในเวลาเดียวกันน่าจะนำมาปรับใช้กับการเขียนบทวิจารณ์ได้ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้งานวิจารณ์เป็นที่สนใจ คือ ความสามารถในการเขียนของผู้วิจารณ์ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้วิจารณ์ต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้รับในขณะที่เขียนงานวิจารณ์ด้วย

2. คุณค่าของสรณิพนธ์

อาจารย์ธีระกล่าวว่า จุดมุ่งหมายของโครงการฯ น่าจะอยู่ที่สถาบันการศึกษาที่จะนำสรณิพนธ์เหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ ซึ่งอาจจะใช้เป็นคู่มือเพื่อนำไปปรับใช้ในการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการทางการวิจารณ์ต่างๆ ต่อไปในอนาคตได้

ศาสตราจารย์สุวรรณห มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า เสวรีไพฑูริย์มีศักยภาพและคุณค่าในตัวของมันเอง แต่เราจะศรัทธาที่จะแสวงหาทางที่เหมาะสมที่จะช่วยให้ผู้ใช้นำสรวิพนธ์ไปใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพที่แท้จริงของมัน ซึ่งประเด็นนี้สามารถหาอภิปรายต่อไปได้

3. ข้อเสนอของหัวหน้าโครงการต่อการปรับเปลี่ยนบทวิจารณ์ต่างประเทศบางบทของตัวอย่างสรวิพนธ์ใน *Summary Report*

หัวหน้าโครงการเสนอให้เปลี่ยนสรวิพนธ์ "จกณณลัน จู ยง" ของสาขาสังคีตศิลป์ เพราะไม่ไปเน่ง เนียง เรนทร์แต่สร้าง แต่เป็นเพียงการให้ทัศนะของเพื่อนร่วมงาน และสรวิพนธ์ "Titus Andronicus" ของสาขาศิลปการละคร เพราะยากเกินไปสำหรับผู้อ่านที่ไม่รู้จักละครเรื่องนี้ รวมทั้งเสนอแนะคิดว่าผู้วิจัยสาขาใดจะนำจะคัดลอกเฉพาะบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์ไทยเพื่อเป็นตัวอย่างใน *Summary Report* เท่านั้น ซึ่งบทวิจารณ์ที่คัดมาเป็นตัวอย่างนั้น เป็นเสมือนสิ่งยืนยันถึงบทสังเคราะห์และคุณค่าของงานวิจัย ทั้งนี้ ในการเลือกสรวิพนธ์ตัวอย่างควรพิจารณาคุณภาพของบทวิจารณ์เป็นหลัก และควรต้องเลือกสรวิพนธ์ที่มีบทวิเคราะห์ที่มีน้ำหนัก ไม่ใช่เลือกโดยพิจารณาเฉพาะคุณค่าของตัวบทวิจารณ์แต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม การเลือกและการคัดสรวิพนธ์ใหม่แต่ละสาขาขอให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้วิจัยแต่ละสาขา

ศาสตราจารย์สุวรรณหเสนอแนะกันว่า ถัดจากจะคัดสรวิพนธ์บทไหนมาเป็นตัวอย่างควรต้องพิจารณาถึงลักษณะของบทวิจารณ์ของสรวิพนธ์ให้แน่ชัดอย่างทั้ง 2 ชิ้น และหากตัดชิ้นหนึ่งชิ้นใดออกไปอาจทำให้จุดเด่นของงานโดยรวมเปลี่ยนไปหรือไม่

4. ประเด็นที่นักวิชาการตะวันตกสนใจต่อการอ่าน *Summary Report* มีดังต่อไปนี้

4.1 คีลปะสองทางให้แก่กัน

4.2 การเรียกผู้วิพากษ์วิจารณ์จากผู้วิจัยแต่ละสาขาในคณะวิจัยเดียวกันซึ่งเป็นเรื่องที่มักจะไม่เกิดขึ้นในบริบทการตะวันตก

4.3 คุณภาพและบทบาทของประชากรมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

4.4 มุมมองที่คนไทยมองนักวิชาการและบทบาทตะวันตก เช่น ในการวิเคราะห์งานวิจารณ์ของ Roland Barthes

5. ข้อเสนอแนะในการปรับแก้เนื้อหาและรูปแบบ วิเคราะห์รวมไปจัดพิมพ์

หากมีการนำสรวิพนธ์และบท

ศาสตราจารย์สุวรรณหเห็นว่า บทวิเคราะห์สรวิพนธ์และบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยไปจัดพิมพ์เป็นรูปแบบแล้ว ควรจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและลำดับการจัดเรียงเอกสารบางประการเพื่อจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายและชัดเจนขึ้น อาทิ อาจจะต้องจัดกลุ่มสรวิพนธ์ตามแนวคิดหลักหรือกลุ่มของงาน ฯลฯ

นอกจากนี้ อาจารย์สุวรรณา กล่าวถึงประสบการณ์ในการนำผลงานวิจัยไปจัดทำเป็นตำราว่าจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ การจัดวาง หรือแม้แต่การเพิ่มหรือตัดเนื้อหาบางประการ อาทิ อาจจะต้องเพิ่มในส่วนของภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ อาจต้องจัดกลุ่มของสรณิพนธ์ใหม่ หรืออาจต้องเขียนสรุปใหม่บางส่วนรวมไปถึงการให้ข้อเสนอแนะในการนำสรณิพนธ์ไปใช้ในการเรียนการสอน

หัวหน้าโครงการสรุปในเรื่องนี้ว่า ก่อนการตีพิมพ์สรณิพนธ์เผยแพร่อาจจะต้องปรับปรุงรูปแบบบางอย่าง อาทิ อาจมีการตีพิมพ์-ตัดตอนบางส่วน เพื่อให้สื่อสารกับมหาชนได้มากขึ้น แต่การปรับแก้ในส่วนนี้จะทำในช่วงต่อไป หลังจากนี้โครงการนี้เสร็จสิ้นแล้ว(ในวันที่ 3 มกราคม 2545)

6. อื่น ๆ

6.1 ในเรื่องการตีพิมพ์เผยแพร่นั้นได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งไว้แล้วโดยจะขออนุมัติจากสกว. ใช้งบประมาณโครงการ B ส่วนที่เหลือ แต่อาจมีปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ ที่ประชุมเสนอทางแก้ไขในเรื่องนี้ว่าหากใช้เพื่อการศึกษาก็ไม่่าจะมีปัญหา เนื่องจากรายงานการวิจัยดังกล่าวน่าจะใช้เป็นเพื่อวิทยาทาน แต่หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงว่ามีการตีพิมพ์เพื่อขาย แต่ขายในราคาถูกขอมเยาเพื่อให้คนส่วนใหญ่สามารถเป็นเจ้าของได้

6.2 การทำให้งานวิจารณ์มีความเป็นงานอมตะ ข้ามยุคข้ามสมัย ประเด็นดังกล่าวเป็นสิ่งที่ตอบได้ยาก เพราะไม่มีงานศิลปะหรืองานวิจารณ์ใดที่อยู่ในสภาพดังกล่าวได้ นั้นเป็นข้อจำกัดที่ขึ้นอยู่กับงานศิลปะที่เป็นงานที่อาศัยบริบททางการเมือง สังคมและเวลา เป็นองค์ประกอบของงานและเมื่อธรรมชาติของศิลปะเป็นเช่นนั้นก็มีผลต่อการวิจารณ์อย่างยิ่งด้วย เช่น บทละครหรือคอนเสิร์ตที่แสดงแต่ละครั้งก็มิได้เป็นเรื่องของศิลปะอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยกับตัวงานด้วย

6.3 ความต่อเนื่องในการทำงานวิจารณ์เป็นสิ่งที่สังคมไทยขาด ปัจจัยที่มีต่อผลปรากฏการณ์ดังกล่าว จะเกิดจากความประทับใจและความสนใจในงานแต่ละชิ้นของผู้รับแต่ละคนที่แตกต่างกันออกไป ปริมาณงานที่น่าประทับใจนักวิจารณ์มีน้อย งานที่คนบางกลุ่มเห็นว่ามีคุณค่าอาจไม่อยู่ในมาตรฐานของนักวิจารณ์ก็เป็นได้

ดังนั้น เราอาจแบ่งความต่อเนื่องในการสร้างงานวิจารณ์ได้ 2 ด้าน ประการแรก คือ การแสดงความต่อเนื่องในด้านการทำงานวิจารณ์ของบุคคล ประการที่สอง คือ ด้านของกระบวนการสร้างงานวิจารณ์ที่มีได้ผูกติดกับบุคลิกภาพของนักวิจารณ์คนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการส่ง-รับความคิดดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าเป็น "สหบท" ของการวิจารณ์ที่อยู่ในรูปของวัฒนธรรมลายลักษณ์

แต่ความต่อเนื่องของการวิจารณ์ในลักษณะที่สองอันเป็นลักษณะของสหบทที่เป็นวิวาทะต่อกัน
ระหว่างนักวิจารณ์นั้นดูจะเป็นสิ่งที่หาได้ยากในประเทศไทย

6.4 พลังทางปัญญา

- 6.4.1 ขรรษชาติของการวิจารณ์ที่แสดงออกถึงพลังทางปัญญานั้นเป็นสิ่งที่มีความจริง
จังและเข้มข้น จึงเป็นไปได้ยากที่จะทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมให้ความสนใจต่อ
สิ่งที่มีความเคร่งเครียด และในด้านของงานศิลปะโดยทั่วไป แม้จะมีประเด็น
สำคัญที่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์อยู่ แต่องค์ประกอบส่วนใหญ่ของงานสร้างสรรค์
มักจะมุ่งสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้เสพ ดังนั้น จึงไม่จำเป็นจะต้องพยายามสกัด
พลังทางปัญญาออกมาจากศิลปะในทุกกรณีไปหากพบว่ามีพลังอยู่น้อยในงาน
สร้างสรรค์ ซึ่งจะมีผลต่อการวิจารณ์งานสร้างสรรค์ชิ้นนั้นๆ ด้วย อันจะทำให้
บทวิจารณ์ถูกประเมินว่าไม่มีพลังทางปัญญามากตามมาตรฐานของโครงการฯ
หมายความว่าพลังปัญญาของงานวิจารณ์ขึ้นอยู่กับพลังทางปัญญาของงาน
ศิลปะต้นแบบอย่างเลียงได้ยากเสมอๆ ไปหรือ เพราะการวิจารณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า
ตัวงานศิลปะขาดพลังทางปัญญาเพราะเหตุใดก็เป็นพลังทางปัญญาได้เช่นกัน
- 6.4.2 หากมองในแง่นี้แล้ว ก็หมายความว่าการศึกษาไม่ไปถึงจุดหมายที่ทางโครงการฯ
ได้ตั้งเอาไว้ว่าจะสร้างสรรค์การวิจารณ์ และทำให้สังคมเห็นความสำคัญของการ
วิจารณ์ที่เป็นกิจกรรมสำคัญทางปัญญา ประเด็นดังกล่าวดูจะล้นเหลือ เพราะสื่อ
และสถาบันการศึกษาไม่สามารถเป็นพื้นฐานในการสร้างพลังทางปัญญาให้แก่
สังคมได้ ดังที่จะเห็นได้ว่า สื่อมิได้สนับสนุนกิจกรรมการวิจารณ์อย่างเต็มที่ และ
กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรไม่สามารถสร้างรากฐานที่มั่นคงให้กับ
การวิจารณ์ได้ และหน้าที่ดังกล่าวดูเป็นสิ่งที่สถาบันการศึกษามุ่งหวังให้โครง
การฯ เป็นผู้ริเริ่มและสร้างสรรค์กิจกรรมดังกล่าว แต่สถาบันการศึกษาก็มิได้มี
กิจกรรมหรือหลักสูตรที่เอื้อต่อกิจกรรมทางปัญญาดังกล่าว
- 6.4.3 พลังทางปัญญาที่โครงการฯ กำหนดระดับและความหมายเป็นสิ่งที่สูงเกินไป
สำหรับมหาชนทั่วไป ทำให้การวิจารณ์ไม่เป็นที่แพร่หลาย การที่จะทำให้พลัง
ทางปัญญาเข้าถึงมหาชนได้นั้นมิใช่การทำให้มหาชนปรับตัวเข้าหาพลังทาง
ปัญญาซึ่งเป็นเรื่องเคร่งเครียด แต่ทางโครงการฯ จำเป็นต้องหาทางปรับพลัง
ปัญญาเข้าหามหาชน ซึ่งน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด
- 6.4.4 การพิจารณาพลังทางปัญญาในศิลปะ ในงานวิจารณ์ ในการวิจัยแต่ละสาขาต่าง
กัน จึงไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ระเบียบวิธีวิจัยเดียวกัน หากใช้ระเบียบวิธีวิจัยเดีย
วกันแล้วจะกลายเป็นการบังคับให้เกิดพลังทางปัญญาตามที่คณะผู้วิจัยต้องการ
ซึ่งมิใช่พลังทางปัญญาที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติของตัวงานเอง

6.4.5 ความรู้และประสบการณ์เป็นสิ่งที่สร้างพลังทางปัญญาในการวิจารณ์ การวิจารณ์ศิลปะไม่สามารถใช้ทฤษฎีเพียงอย่างเดียวได้ แต่จะต้องอาศัยประสบการณ์ส่วนตัวประกอบด้วย และการใช้ความรู้และวิธีการเชิงทฤษฎีจากตะวันตกเพียงอย่างเดียวอาจทำให้เกิดความแปลกแยกในวัฒนธรรมไทยได้ วิธีการแก้ไขคือ จำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์จากไทยและประสบการณ์จากเอเชียเป็นตัวกลางในการประสานและแก้ไขความแปลกแยกนั้นๆ

7. งานที่ต้องดำเนินการหลังจากการหารือ

7.1 การทำหนังสือขอลิขสิทธิ์บทวิจารณ์ในแต่ละสาขา

7.2 การแปลบทวิจารณ์ที่มีความสำคัญเป็นภาษาอังกฤษเพื่อเผยแพร่สู่วงวิชาการนานาชาติ

7.3 การปรับแก้สรรนิพนธ์

7.4 การปรับรูปแบบของแต่ละสาขาเพื่อช่วยผู้อ่านให้เข้าใจง่ายขึ้น ต้องหารือกันอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในแต่ละสาขาอาจแตกต่างกันก็ได้

7.5 การเพิ่มเติมบรรณานุกรมในรายงานฉบับที่จะเสนอต่อ สกว.

นางสาวอรพินท์ คำสอน

นางสาวศศิธร เหลืองจินดา

ผู้บันทึกรายงานการประชุม